

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1280902/8

בבית הדין הרבני האזורי ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב אוריאל לביא – אב"ד, הרב דוד דב לבנון, הרב מרדכי מזרחי בר אור

התובעת: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד אבנר סאלם ועו"ד שירה דרורי-סאלם)

נגד

הנתבע: פלונית (ע"י ב"כ טו"ר נסים אברג'ל)

הנדון: חיוב בעל לגרש במקרה שבגדה בו ודיון בשיטת המהרש"ם

פסק דין

בפני בית הדין תביעת האשה לגירושין, וכעת, לאחר השלמת הדיונים והעיון בסיכומי הטענות להלן פסק הדין.

התקיימו שלושה דיונים. הדיון הראשון התקיים לבירור תביעת הבעל לבטל את עיכוב היציאה מהארץ, ובשני דיונים נוספים נידונה תביעת הגירושין שהאשה הגישה.

הצדדים נשואים שבע שנים ולהם שני ילדים. לאשה אלו נישואין ראשונים, ולבעל נישואין שלישיים.

מזה כעשרה חודשים, החל מיום כ"א אב תש"פ (11.8.2020), הצדדים בנפרד, לאחר שהאשה עזבה את הבית.

להלן מטענות הצדדים בדיון הראשון לבירור תביעת הגירושין, דיון מיום ה' טבת תשפ"א (20/12/2020):

"האשה: 4 חודשים פרודים, אני עזבתי אחרי הוא השליך חפץ וחששתי לחיי ולחיי ילדי, גרה בצ' בדירה שכורה, הכרתי את בעלי בזהות בדויה, כשהיה נשוי, התחזה לצעיר רוק איש 'מוסד', יש ביננו 13 שנה, אחרי חודשים של התכתבות נפגשנו וגם אז הוא לא סיפר לי את כל האמת, רק לאחרונה גיליתי שהוא היה נשוי בפועל ואפילו לא פרוד, הסכמתי להתחתן איתו כי הציג את עצמו כקורבן, אני כואבת כאב של אחרים וזו הטעות הגדולה בחיי, 6 השנים היו קשות, הוא לא לוקח אחריות על כלום, הוא כל הזמן בתוך מסך, לא היו ביננו כמעט יחסי אישות, היום אני מבינה שהוא מנסה למצוא כל הזמן את האשה הבאה, הוא חולה וצריך כל הזמן את הריגוש הבא, לא יכול להישאר בשגרה, ניסיתי לדבר אתו שנים, אם לא הייתי עומדת לפניכם היום הוא היה מגיע ומבקש להתגרש כי הוא מצא מישהי אחרת.

בית הדין: היום יש לו מישהי אחרת?

האשה: לא, אני רוצה להתגרש בגלל מה שגיליתי, שחיפש אחרת כשהיה נשוי לאשתו, וכך נהג גם בנישואים קודמים שלו, גם אז התגרש כי בגד באשתו, ניסינו ללכת לטיפול זוגי, אני חושבת שיש לו הפרעת אישיות נרקסיסטית,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הוא רואה רק את עצמו, גם בטיפול הזוגי הוא שיקר, לא ניתן לטפל בו, אני רוצה מה שמגיע לילדים שלי, הוא רואה אותם 3 שעות בשבוע, הוא לא משלם עליהם למרות שהוא יודע כמה הוצאות יש לי, אני רק רוצה להשתחרר ממנו.

האיש: התחתנו לפני 6 שנים, קודם הייתי נשוי פעמים והיו לי 3 ילדים, אשתי הכירה את כל הסיפורים של הנישואים הקודמים שלי, יצאנו חצי שנה, ידעה שאני פרוד והסכימה לצאת אתי, היא ליוותה אותי בהליכי הגירושין, גרנו יחד חצי שנה לפני הנישואין כדי להבין את המורכבות, כשהתחתנו הייתה ביננו אהבה גדולה ותקשורת, מצאתי את האהבה האמיתית, חודש לפני הפרידה היא כותבת שלא הייתה בוחרת שותף אחר, וכך כותבים גם בני המשפחה שלה.

בית הדין: למה אתם פה?

האיש: יום אחד גיליתי שיש לה קשר רומנטי עם פלוני, העולם שלי חרב, התעמתתי מולה והיא הודתה, ואמרה שהיא לא מוכנה להפסיק את הקשר איתו, היא זו שלא קיימה אתי יחסים בשל תפריים לאחר ניתוח, אני הייתי קשוב לצרכים שלה והלכתי איתה לרופאים, היא עזבה את הבית, עברה לחיות עם אותו גבר זר התקשרו אלי שכנים וסיפרו שהיא גרה שם עם גבר שיש לו ילדים, לא הבינו איך הוא חי עם אשת איש, כדי לתרץ את הבגידה שלה היא המציאה את מה שסיפרה, הכל קרס רגע אחרי שמצאתי את אהבת חיי, עולמי התמוטט, אני אדם נורמטיבי, ואני בטיפול אחרי שגיליתי מה שגיליתי.

בית הדין: היא תובעת להתגרש, מה עמדתך?

האיש: הרצחת וגם ירשת, היא רוצה לחיות עם גבר אחר וגם תובעת ממני כספים של אבא שלי, למה לרמוס אותי ולהשאיר אותי חסר כל, לגזול ממני את כבשת הרש, למה שאני אשלם את המחיר, היא לוקחת ממני את הילדים שחשבתי שאחיה איתם, אני רואה מול עיני את אשתי עם גבר אחר, רוצה להשמיע הקלטה שהיא צורחת 'אני חייבת לבגוד בך'.

בית הדין: מבקשים שתשב, תגיבי למה שהוא אמר, לדבריו הפירוד בשל קשר עם גבר אחר.

האשה: פלוני עזר לי ותמך בי רגשית, אני עזבתי בגלל מה בעלי עשה, אין לו גבולות, אם אתה לא מצליח להשתיק אותו תראו מה אני עברתי, יש לי קשר ורגשות, אולי היו חיבוק ונשיקה.

בית הדין: גרת אצלו בבית?

האשה: לנתי אצלו בשבתות בחדרים נפרדים, אולי יש עדים שראו אותי יוצאת מהבית שלו.

בית הדין: למה ישנת אצלו, יש לך דירה שכורה?

האשה: הייתי צריכה עזרה עם הילדים, לאותו פלוני ילדים גדולים שיכולים להעיד על כך שלא לנתי אתו בחדר, הילדים שלי לנו איתי בחדר."

עד כאן קטע מהפרוטוקול.

ולהלן קטע מפרוטוקול הדיון השני בתביעת הגירושין, דיון מיום כ"ג ניסן תשפ"א
(05/04/2021):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"כ האשה: הבעל בכתבי טענותיו טוען שהאשה אסורה עליו, ואם כך הוא צריך לתת לה גט ולא להחזיק בה כשבויה, בנוסף הבעל מצוי באתרי פו"פ ומציג עצמו כגרוש עם ילדים, מפברואר, אפשר להוציא גם מהיום, כותב 'חולם על זוגיות שבנויה על פתיחות מוחלטת [...]', זה לא אדם שרוצה שלום בית, הוא מבקש 'קשר רציני, נישואין לא בלחץ', לבנות שמתכתבות אתו הוא מציג את עצמו כגרוש שנה, הפירוד בפועל בין הצדדים היה באוגוסט אך הניתוק הרגשי היה קודם, הוא מציין שהוא התגרש פעמים ושני הקטנים מהנישואין השניים, בפועל לא היו עדיין גירושין, נראה שפניו לזוגיות חדשה ויחסיו עם אשתו הסתיימו, בנוסף ב-7.7.2020 היה אירוע אלימות, יש התכתבות בוואטסאפ שלו בה הוא מצטער, שזה לא יקרה שוב ושעליו להשלים עם הפרידה, מכאן שההשלמה על סיום הנישואין הייתה לפני שנה, האיש לא מבקש שלום בית אלא טוען שהיא אסורה עליו ועל בועלה, למה לא להתגרש? בעמוד הבא הוא מציג עצמו באתרים וקורא לנשים 'בואי', והוא כותב בהמשך שהפתרון המושלם הוא שמישהי תגור איתו, הדברים נאמרו בדיון קודם, האשה אמרה שאין ביניהם כל קשר, ושהוא ניהל קשרים עם אחרות גם כשהוא הכיר אותה, בין הצדדים קיים ריחוק ומבקשים גירושין מיידיים, הוסכם שבמעבה"ד ייכתב שאם האשה תרצה להינשא לאותו גבר יערך ברור, כרגע אין סיבה לכתוב זאת, היא העידה שהיא לא קיימה יחסי אישות עם אף אחד כשנשאלה על כך בדיון קודם.

ב"כ האיש: האשה תבעה גירושין על יסוד סיפורים מלפני הנישואין, ללא כל עילת גירושין הלכתית, מאז היא מנסה לבנות את ההליך עם סיפורי מעשיות.

בית הדין: אך הוא מחפש אחרת.

ב"כ האיש: אם הוא היה רוצה לצאת עם אחרת הוא היה עושה זאת במחשכים, כפי שהוא גילה דברים לגביה.

בית הדין: יש הסכמה שהדברים מיוחסים אליו? ראית את הדפים שהוצגו?
האיש: כן.

בית הדין: זו תמונה שלך?

האיש: כן, אני כותב שהיו לי נישואין טובים ויום אחד במכת גרון היא גמרה אותי, חודשים לפני תביעת הגירושין היא כתבה לי שאני מושלם, רגעים לפני שהיא בגדה בי, וכשגיליתי שהיא מנהלת רומן עולמי קרס, הקמתי משפחה פעם שלישית ונשארתי לבד חודשים, עם טיפול וכדורים פסיכיאטריים, הגעתי למצב שהייתי צריך לפגוש אנשים, קבוצות דתיות לא מקבלות פרודים והייתי צריך לשקר, העליתי תמונות כדי שהיא תקנא ותחזור אלי, אני מוכן לעשות הכל לשם כך, העולם שלי נהרס, כל יום אני מחליט מחדש לא להתאבד, רק רציתי להיות עם אנשים ולדבר איתם, עילת הגירושין היא הבגידה שלה.

בית הדין: לאור ענין הבגידה וכל מה שתיארת הנישואין הללו דינם להסתיים בגט, האם כך?

האיש: יש כאן מקרה של 'הרצחת וגם ירשת', כ'שוליא דנגרי', היא גם בגדה וגם רוצה את כספי, אין לי בעיה לתת לה גט, אך תובעים אותי תביעה כספית, ובן הבליעל שהיא חיה אתו יצאו נשכרים? שירשם כדי שמי שהרס את המשפחה שלי לא יכול לגדל את הילדים שלי.

ב"כ האיש: הוא לא תבע גירושין, לדבריו הכל היה נפלא וכך האשה כתבה לו, ההיעתרות שלו לגירושין היא רק בגלל הבגידה, שום אדם לא יסכים לחיות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עם מישהו שחיה עם אחר, לנה אתו, היא הודתה בכך בפרוטוקול הדיון, והיא גם אומרת שהיה חיבוק ונישוק, מאידך היא אומרת לגבי המעב"ד שלא היה ולא נברא, לכן לא ניתן להשתמש בדבריה כמקור לאיסור, כ"שוי אנפשיה חתיכה דאיסורא' [...]

ב"כ האיש: תביעת הגירושין שלה חסרת עילה, ואם היא רוצה שהוא יסכים יש כאן את המהרשד"ם, הוא הבטיח לה מיוזמתו כמחווה לחיים משותפים, ודאי שיש להסתכל על כוונת המתחייב גם לפי החוק האזרחי [...]

ב"כ האיש: כתבתי גם והדגשתי ושנתי שאני מסתמך על מהרשד"ם, זכותו להתנות פה תנאי סביר, כל הנוכחים מכירים את מהרשד"ם, זו לא המצאה שלי, להגיד שהוא מתפרץ, ודאי שאדם בתוך דיון הוא בסערת רגשות".

עד כאן קטע מהפרוטוקול.

כפי העולה מדברי הצדדים, מוקד המחלוקת בין הצדדים נעוץ בהסכם בר תוקף שנחתם בין הצדדים קודם לנישואין, ובסעיף 3.5 להסכם נכתב:

"למרות האמור בסעיפים [...] ולמען הסר ספק, במקרה של גירושין ח"ו, כאות לרצון טוב וכמחווה על חייהם המשותפים, יעביר הבעל לאשה סכום של 50,000 שקל צמוד למדד יוקר המחיה, על כל שנה משנות נישואיהם זה לזה, סך מצטבר שלא יעלה על שווי מחצית שווי הדירה".

הבעל מבקש להביא לגירושין ללא חובה לשלם את הסכום הנזכר, ואילו האשה עומדת על דעתה שאינה מוותרת על כל רכוש או ממון לה היא זכאית עפ"י הדין. יצוין, תביעה זו כמו התביעה לחלוקת הרכוש, אינה נידונת בבית הדין אלא בבית המשפט. וזאת לאחר שבהסכם הנ"ל, הצדדים העניקו לבית המשפט, את סמכות השיפוט ביחס להסכם.

סיכומו של דבר, האשה תובעת לחייב את הבעל בגירושין וטוענת ששני הצדדים אינם רוצים זה בזה. וכי הבעל כבר רואה עצמו כגרוש ומתנהג כגרוש, על כן אינו רשאי לעכב את הגירושין.

ב"כ הבעל מבקש שבית הדין יקבע האם אשתו נאסרה עליו, ואם לא נאסרה עליו יש להפנותם להליך יעוץ נישואין במגמה לשקם את הנישואין.

לטענת הבעל, אין ממש בטענה שיצר קשר עם אשה אחרת, וכי המידע שהוצג מתוך אתר היכרויות שנרשם אליו אינו מוכיח דבר.

דיון

שאלת חיוב הבעל בגירושין אמור להיות נידונת בשני היבטים. האחד, על יסוד הטענה ששני הצדדים כבר אינם רוצים זה אחת זה, והשנייה על יסוד הטענה שהאשה נאסרה על בעלה.

א. ביחס להיבט הראשון, האשה נחרצת בתביעתה להתגרש, ומבחינתה מנוי וגמור עמה להתגרש, כשהיא נותנת מקום לדרך הרמייה שהבעל נהג בה בטרם החליטו להינשא, וכן להתנהגותו הבעייתית של הבעל בתקופת הנישואין, כמפורט בדבריה בפרוטוקול הדיון המצוטט לעיל. כמו כן, ביחס לבעל עצמו, כבר מנוי וגמור עמו שעליו לגרש את אשתו עקב בגידתה והקשר שהיא יצרה עם גבר זר.

מאחר וכעת בפני בית הדין שני בני זוג שאינם רוצים זה את זה, עליהם להתגרש. ויצוין למש"כ רבינו ירוחם במישרים (נתיב כג פרק ח):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"כתב מורי ה"ר אברהם בן אשמעאל כי נראה לו שאשה שאמרה: 'לא בעינא ליה, ייתן לי גט וכתובה', והוא אומר: 'אנא נמי לא בעינא לך, אבל איני רוצה ליתן גט', מסתברא דאין דנין אותה במורדת להפסידה כלום מעיקר כתובה ונדוניא, אלא מיהו משהינן לה תריסר ירחי אגיטא דילמא הדרי בהו, לאחר שנה כופין אותו לגרש, והפסידה תוספת וכל מאי דיהיב לה מדיליה, דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה".

ב. ביחס לשאלה האם האשה נאסרה על בעלה, ייאמר כדלהלן:

האשה טוענת לקשר עם הגבר ששמו צוין בדיון, מודה שנפגשת עמו לעיתים קרובות, ואף לנה בביתו בשבתות, ביחד עם שני ילדיה. אך טוענת שלא התקיימו ביניהם יחסי אישות. כמו כן מלבד הודאתה, הבעל הפעיל חוקר פרטי שביצע מעקב והציג דו"ח חקירה ולפיו באותו היום שעקב אחר האשה, הגבר הנ"ל שהה עמה בדירה ששכרה מספר שעות.

עוד יצוין בדיון הראשון בשורה 29 לפרוטוקול טען האיש באמצעות בא כוחו: "ב"כ האיש: לגופו של ענין, אין שאלה של שלום בית, האשה הודתה ויש לנו הוכחות ברורות מבחינה הלכתית שיש פה בגידה במלוא מובן המילה עם ד', לאור זאת אין דרך חזרה".

מאידך, האשה עומדת על טענתה שלא הייתה בגידה האוסרת אותה עליו, ולהלן קטע מפרוטוקול הדיון מחקירתה בדיון האחרון:

"ב"כ האיש: בתמלול שיחה מיום ... - מוצג לבית הדין – הייתי חייבת לבגוד בכך, לא הייתה לי ברירה".

ב"כ האשה: מתנגדת להצגת המסמך, זה מסמך חתוך.

בית הדין: זו לא ראייה שהוצגה לבית הדין.

ב"כ האיש: לא בקשתי להציג דבר, את חוזרת בכך מהציטוט?

האשה: בטח.

ב"כ האיש: שאלתי אם זה נכון שהציטוט שהקראתי נכון.

האשה: בגידה היא מושג מורכב, לא דיברתי על בגידה פיזית, מודה בציטוט, ניתן להשמיע אותו.

ב"כ האיש: מבקש להגיש את זה.

האשה: מתנגדת, לשקר זו בגידה, למעול בכספים זו בגידה, יש הרבה דרכים לבגוד.

האשה: בגדתי רגשית עם עצמי.

ב"כ האיש: לא עם אותו גבר?

האשה: לא".

עד כאן מפרוטוקול הדיון.

עוד יצוין להתכתבות הצדדים במסרונים שהוצגה לבית הדין, התכתבות מיום ... שבו הבעל שואל: אימון? את בגדת בי! והאשה משיבה: נכון.

העולה מתוך האמור, שאין חולק שהאשה יצרה קשר קרוב מאד עם גבר ולמשך תקופה ארוכה, ואף לנה בביתו בסופי שבוע עם ילדיה, וקשר זה ידוע גם מתוך דו"ח חוקר פרטי, וכן שכנים סיפרו לבעל אודות המגורים המשותפים, כפי שהבעל טען בדיון מיום ה' טבת תשפ"א

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

(20/12/2020), והאשה הודתה בפני בעלה שבגדה בו, אלא שבדיון היא פירשה את דבריה, שהתכוונה לבגידה באמון בלבד.

אך קשה לקבל פרשנות זו. מאחר שלפחות בשתי הזדמנויות האשה הודתה בפני בעלה בבגידה, ולפי המשמעות המקובלת, כשהאשה מודה בפני בעלה בבגידה, משמע בגידה הכוללת יחסי אישות, ובוודאי שכן בנסיבות של הקשר המתואר של האשה עם אותו גבר. ומאחר שגם הבעל מאמין לה ואין לו ספק בכך שאשתו בגדה בו ונאסרה עליו, ובנוסף רגלים לדבר שאמת בפיה, על כן התוצאה מכל האמור היא שיש להורות שהאשה אסורה על בעלה, וזאת על יסוד הודאתה. זאת עפ"י פסיקת השו"ע אה"ע סי' קט"ו סעיף ו' שאם יש רגלים לדבר שדבריה אודות הבגידה נכונים האשה נאמנת.

במקרה הנוכחי מאחר והקשר הקרוב מאומת אצל הבעל, לא רק מכח דבריה, אלא מכח החוקר ומכח המידע הקיים אצלו מדברי השכנים שסיפרו לו שהאשה מבלה בביתו של הנטען בסופי שבוע לרבות לינה, הרי שכשהיא אומרת לו שבגדה בו, עפ"י דבריה האשה נאסרה על בעלה, ולא מפני שמאמינה. כאמור, ההסבר שניתן על ידה שכוונתה לסוג אחר של בגידה, נדחה ואינו מתקבל. על כן גם אם לא הגענו לידי כך שהיא נאמנת אצלו כבי תרי, כנדרש עפ"י המבואר שם ברמ"א סעיף ז', עכ"פ לינה משותפת בביתו של הנטען וקשר מסוג זה תקופה כה ממושכת, יחשב כרגליים לדבר, דומיא דהרגלים לדבר שבסוגיא בסוף מסכת נדרים (דף צא, ב) שאם הנואף מירכס [=נחבא] נאמנת, עיין תוספות כתובות דף סג, ב ד"ה אם, ונאסרת על הבעל על פי פסיקת הרמ"א סי' קטו סעיף ו' שאם יש רגלים לדבר נאמנת.

בגדר רגלים לדבר ביחס להלכה זו, כתב בתשובת צמח צדק חלק אה"ע סי' יד סק"ב:

”דהא בנ”ד ליכא רג”ל כמו התם דמיירי שיש רג”ל מצד עצם המעשה דהיינו שראו דברים מכוערים בינו לבינה. כדמוכח בפסקי מהרא”י סי’ רכ”ב שממנו מקור ענין רג”ל. וגם בתוספת ורא”ש פ”ב דיבמות שמשם הוכיח מהרא”י ג”כ מדהוצרכו לתרץ מ”ט אינה נאמנת באומרת טמאה אני ומוכח דמיירי היכא שיש רג”ל משמע נמי דרג”ל היינו דברים מכוערים דהא בתוספת וברא”ש שם מייתי לה אענין מכוער הדבר שבגמרא דיבמות שם (דכ”ה ב’) וכן באמת הני עובדא דשלהי נדרים בההוא גברא דהוה מהרוזק בביתיה היינו ודאי דבר מכוער כדפירש הר”ן שם שהיה נחבא עם אותה אשה ורש”י והרא”ש פירשו שהיה סגור עמה בבית. וכן עובדא דההוא נואף דעל לגבי דההיא איתתא כו’ ודאי דבר מכוער הוא שנתייחדה עמו וכ”ש שהיה ידוע ומפורסם לנואף והמתייחדת עם זה ודאי הוא כיעור גדול כמ”ש אאזמו”ר הגאון ז”ל בתשובתו ד”ה אודות האמתלא. והני תרתי עובדי הן ענין רג”ל שבמהרא”י והתוס’ ורא”ש שם שממנו מקור דברי רמ”א. משא”כ בנ”ד ליכא רג”ל כי האי כלל”.

לפי דרכו של צמח צדק, המידע שהוצג אודות הקשר הקרוב בין האשה לגבר שקשרה עמו קשר קרוב שראו אותו בביתה שעות ארוכות ולינה בביתו בסופי שבוע כפי שהשכנים הודיעו לבעל, דבר שלא הוכחש מצד האשה, אלו יחשבו כרגלים לדבר המאמתים את דבריה. ועיין באבני נזר אה"ע סי' לח ס"ק ז-ח שבאר הלכה זו.

מסקנה: עפ"י פסיקת הרמ"א הנזכרת, האשה נאסרה על בעלה.

הנסיבות הללו הן נסיבות שיש בהן כדי להביא לפסיקת חיוב הבעל בגירושיה.

אמנם בתוספות במסכת זבחים דף ב ע"ב כתבו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"ואפי' זינתה תחת בעלה [...] אם לא ירצה הבעל לא יגרשנה, אלא שלא תשמשנו".

אולם בתשובת נודע ביהודה תניינא אה"ע סי' יב כתב:

"ובפרט שחידוש זה גופא שחידשו התוס' בריש זבחים שאשה שזינתה ברצון לא יהיה הבעל מחויב לגרשה חידוש הוא, ולא מצאתי להם חבר בפוסקים הראשונים".

ובהגהות ברוך טעם על הנודע ביהודה כתב:

"גם לדברי התוס' בזבחים, אין ראיה דהיכא שהיא תובעת גט שלא היא ביד הב"ד לכופו לגרשה כדי שלא תעגן, די"ל דכוונתם דאף אם זינתה אינה סתמא עומדת לגירושין וכוונתם כיון שאין הבעל מחוייב מצד מצוה לגרשה רק אם תתבע היא שיגרשה, וכי סתמא הוא שתתבע דלמא תתרצה להיות תחתיו לשרתו. וכן צ"ל גבי הנהו שכופין את הבעל להוציא דעכ"ז לא אמרינן דמסתמא לגירושין עומדת, דילמא תתפייס ולא תתבע לגירושין".

הרי שאם האשה תובעת להתגרש, גם אליבא דשיטת התוספת יש לחייבו בגירושין.

וכן בחי' חת"ס עמ"ס נדרים דף צ ע"ב, כתב:

"התם איירי שהיא אינה תובעת להתגרש אז אם אין הבעל רוצה להוציאה אין בית הדין כופין. אבל אם היא תובעת כיון שא"א לו לקיים עונתה למה יעגנה בחנם, אע"פ שחטאה וזינתה ברצון ונאסרה עליו, מכל מקום אין לנו לעגנה וכופין אותו להוציאה. וזה נ"ל פשוט ודלא כנכ"י תנינא סי' י"ב ע"ש".

וכן תלמיד החת"ס הגאון רבי אהרן גרינבערג בספרו דעת סופר עמ"ס גיטין דף צ ע"א, הוסיף לבאר, וז"ל:

"קיי"ל בח"מ קע"ד דכופין על מדת סדום דהיינו היכי דזה נהנה וזה לא חסר כופין אותו ע"ש. ולפי"ז י"ל אם אשה זינתה תחת בעלה אין כופין אותה לגרשה רק שכופין אותו שצריך לפרוש ממנה. אמנם אם היא מבקשת מבעלה שיגרשנה אז כופין אותו לגרשה משום דכופין אותו על מדת סדום דהא היא נהנת שתוכל לינשא וגט זה והוא אינו חסר כלל, דהא בלא"ה אסורה עליו".

וכן בשו"ת בית שלמה חלק אה"ע סי' צא כתב:

"אמנם ברור לפענ"ד שגם התוס' מודים דאם האשה חפצה בגירושין בכדי שלא תתעגן, כופין אותו לגרשה אף אם זינתה ברצון כדברי הגאונים הנ"ל, ומ"ש התוס' בזבחים היינו אם גם האשה אינה מבקשת גירושין, רק שהייתה הו"א דמחויב להוציאה בגט [...] אבל באם היא תובעת גירושין גם התוס' מודים דכופין לגרש אף שלא פשע רק היא פשעה".

וע"ע בפד"ר חלק ט' עמ' 171-184 שהביאו את שיטת רוב הפוסקים שהורו לחייב או לכפות בנידון כזה שהאשה תובעת להתגרש.

שיטת מהרשד"ם

בכתבי הטענות ובדין, הבעל באמצעות בא כוחו, ביקש לבסס את טענתו שלא לחייבו בגירושין, על שיטת מהרשד"ם חלק אה"ע סי' מא. לטענתו, מאחר שאם האשה תוותר על זכויות הממון להן היא זכאית עפ"י הסכם הממון, יסכים לתת גט, אין מקום לחייבו בגירושין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יצוין, הסכם זה בר תוקף גם עפ"י ההלכה, אלא שבהסכם עצמו, הצדדים העניקו לביהמ"ש את סמכות השיפוט ביחס להסכם.

הלכה זו התבררה בתשובת הרשב"ש סי' ר"ח ובתשובת נכדו בספר התשב"ץ חוט המשולש הטור הראשון סי' ו', שדנו בנידון שבו אשתו של הבעל נחשדה עליו ונאסרה עליו, וכתבו שאינו רשאי להציב תנאי להסכמתו לתת גט.

בירור שיטת מהרשד"ם

מאחר שהבעל חזר על עמדתו שאין לחייבו בגט בהסתמך על שיטת מהרשד"ם, הן בדיון והן בכתבי הטענות, עלינו לברר הלכה זו. דהיינו, באותם מקרים שניתן פסק דין לחיוב הבעל בגירושין, לעיתים הבעל מודיע על הסכמתו לתת גט בכפוף לכך שיקבל רכוש או זכויות ממון שעפ"י הדין אינם שלו אלא של האשה, או מבקש שהאשה תוותר לו על הכתובה או על זכויות ממון שהיא זכאית להן עפ"י דין. בנסיבות אלו עולה השאלה, כשאין הסכמה מצד האשה לתנאי הבעל, האם הבעל רשאי לטעון שאינו מחויב בגירושין בהסתמך על תשובת מהרשד"ם חלק אה"ע סי' מא.

בתשובתו כתב מהרשד"ם:

"ואמרתי אני בלבי שאין ספק שאפילו שאותם שאמרו חכמים במשנה בפרק המדיר ואלו שכופין מוכה שחין כו', שלא אמרו שכופין אותו לגרש אלא אם אינו רוצה לגרש כלל אבל אם ירצה לגרש אלא שרוצה להטיל אי זה תנאי בגט בזה ודאי לא אמרו שכופין לגרש בלא תנאי, ומי שיכוף בדרך זה כמעט הייתי אומר שחזר ונפל במכשול הכפיה. אלא שעד עתה לא מצאתי מקום להתלות ובחפשי בדין התנאי מצאתי בב"י אבן העזר סי' קמ"ג לשון אחד נראה לי להעתיקו הנה כי נראה לע"ד מסכים לדברי ולא לבד אני אומר שמה שאמרתי הוא על צד היותר טוב, אלא שהוא דין או קרוב לדין כמו שאבאר בס"ד. וז"ל מצאתי בס"ה דינים שכתב בסוף ספר חזה התנופה אעפ"י שנותן גט לאשתו על מנת שלא תלכי לבית אביך שהגט כשר והתנאי קיים, אין לשום אדם שישתדל בגט שיתן בתנאי כזה, כי אין ספק שלא יתקיים התנאי הזה שאי אפשר שתעמוד על נפשה מלכת לבית אביה ונמצא גט בטל ובניה ממזרים למפרע. אם המגרש הזה מאלו שכופין לגרש ולא רצה לגרש רק בתנאי זה אין שומעין לו וכופין לגרש בלא תנאי זה עכ"ל. ראיתי וישמח לבי שהרי כל מעיין יראה שקל להבין מתוך זה הלשון שנתבררה כונתו שהנה כתב שני פעמים מלת זה והיה ראוי שיאמר רק בתנאי ותו לא אלא ודאי דוקא תנאי זה שכמעט נמנע להתקיים הוא דקאמר שכופין לגרש בלא זה הא תנאי אחר שנקל לקיים אין ספק שהכופה לגרש בלא תנאי מרבה ממזרים לדידן דקי"ל דאין כופין אפילו במאיס עלי, וה"ה והוא הטעם לדידן דקי"ל דאין כופין לחלוץ דלא כפינן ליה אם ירצה לחלוץ כאשר יהיה בטוח שלא תנשא יבמתו זאת לאותו פלוני. וא"כ הנראה לע"ד שאין ראוי לכופו, אפילו להתרחק ממנו כנז"ל אם ירצה לחלוץ ע"ד הנזכרת. בוחן לבות וכליות יודע כי דברים אלו אצלי כנתינתן מסיני אין בהם נפתל ועקש כפי מה שהשיגה ידי בראשונה ובאחרונה."

הרי שמהרשד"ם קבע, שלא ניתן לכופו את הבעל או את היבם, ולא לנקוט בהרחקות דר"ת, אלא אם מתנה תנאי "שכמעט נמנע להתקיים", אך לא כשמתנה "תנאי אחר שנקל לקיים".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עיינ במש"כ בספר עטרת דבורה ח"ב סי' צ"א בבירור שיטת מהרשד"ם, והבאנו דעת החולקים. אך נקדים לדון בשאלה שפתחנו בה, האם אליבא דמהרשד"ם הבעל המחויב בגירושין רשאי להציב תנאי הכרוך בויתור האשה על רכושה או על זכויות ממון שלה.

השגה על שו"ת משנה הלכות חלק יט סי' ש'

בספר שו"ת משנה הלכות חלק יט סי' ש' דן בשאלה האם הבעל המחויב בגירושין רשאי להתנות מתן הגט במחילה על הכתובה, ובתשובתו הביא מדברי מהרשד"ם, וכתב:

"הנה המעיין רואה כונת הדבר בברור גמור, דכל שרוצה ליתן גט בתנאים שאפשר לה לקיימן, אין זה בכלל שכופין אותן לגרש, אלא תקבל התנאי ותקבל הגט, ומי שכופה באופן כזה שיגרש בלי תנאי, אחר שבידה לקיים התנאי ואינו מן הנמנע, אין ספק שמרבה ממזרים בישראל, לדידן דקיימא לן אין כופין במאיס עלי, והנה לא תלה תנאו אם בדין עושה התנאי או לא, אלא תלה תנאו באם בידה לקיים או אין בידה לקיים. והנה המהרש"ם סמך עצמו על תשובה זו שם, ופשוט וברור דלמחול הכתובה שכתב לה, ועל כל פנים תוספת כתובה הוא תנאי שיש בידה לקיים, וכיון שאינו מבקש דבר שהוא מן הנמנע לקיים, כגון שהיה מבקש ממנה שתתן סך כסף כשיעור תוספת כתובה, הוי אומר שהוא תנאי שאין בידה לקיים, אבל כיון שהתנאי הוא שתותור על התוספת כתובה שכתב לה וזה בידה לקיים בנקל, אפילו במחילה במחשבה לכמה פוסקים דמחילה אפילו במחשבה מהני. גם שטוען, לכתחילה לא היה בדעתו להתחייב עצמו אלא דרך גוזמא, ובאמת שנראה סכום כזה לתוספת כתובה נראה מוגזם מאד לאדם בינוני כזה, והגם שאנן לא מהמנין ליה, אבל לפענ"ד בידו להתנות תנאי זה שתמחול לה כתובתה, ולכן ודאי דלא הוה בכלל כופין אותו להוציא. והכופה בכגון זה הרי הוא בכלל גט מעושה.

ומה שטען מעכ"ת שהכתובה כבר מוחזקת בה, כיון שיש לה פסק בית דין, ולפענ"ד הגם שראיתי טענותיו, אבל כולי עלמא מודי שלא הוי בחזקתה, ולכל היותר נעשית בעל חוב. אבל גם הא פשוט, הרי בשעה שנתרצה ליתן גט, מיד יצאה מרשותה, שהרי מה שטוענים כתובה לפי שאינו רוצה לגרשה נותנין כתובתה, אבל עם נתינת הגט שוב לא הוי ברשותה, ועל כל פנים כיון שצריכה גוביינא הימנו ותובעת גט, יכול להתנות שתמחול לו על הכתובה בכל אופן שהוא, כולה או חציה כפי שיתפשרו ביניהן" **עכ"ל**.

וקודם לכן התייחס המשנה הלכות לתשובת מהרש"ם חלק ה' סי' ס', שהביא הרב השואל, שטען שאליבא דשיטת מהרש"ם, הבעל יכול להתנות רק כשדורש חפצים השייכים לו ומבקש לקבל מהאשה את רכושו, אך לא כשדורש כסף או רכוש שאינו שלו או ויתור על הכתובה. אך בתשובתו המשנה הלכות דחה דבריו, וכתב:

"ולא יכולתי להבין למה לא הוה המהרש"ם כמקרה כשלנו ממש, שהרי המהרש"ם שם בתחילת התשובה וזה לשונו, באשה אחת מקאלימייא ובידה מעשה בית דין שנתגרשה מבעלה כדת משה וישראל וכו', ועתה נודע להבית דין דקהילת קאלימייא כי ענין הגירושין היה שנתפס בעלה לקרימינאל באונגרון, ויש לו דיקרעט על ט"ו שנים, וכאשר הפצירו בו לגרשה אמר שיגרשנה אבל רק באופן אם תחזיר האשה לאביו כל החפצים שלה, וגם תתן לו מאה רובל כסף, ואם לא לא יגרשנה וכו'. והנה מבואר שהבעל לא רצה לגרש עד שהפצירו בו, והסכים לגרש אבל לא בלי תנאים, והתנה עמה תנאים אלו. ושוב כתב עוד שם, באר מעכ"ת דלפי מה שכתוב בתשובות הרא"ש הובא בטור (אהע"ז סי' קנ"ד), דמי שהוא מוכתב למלכות כופין אותו לגרש,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אם כן בנידון דידן כיון דכופין אותו לגרש, אם כן אף שלא נתרצה רק באופן שתחזיר החפצים, מכל מקום הוי גט. וכתב המהרש"ם ז"ל, ואמנם לדעת, אף דכופין אותו, היינו אם אינו רוצה לגרש כלל, אבל בנידון דידן שרצה לגרשה רק בתנאי וכו', בודאי אין בידו לכופו. הרי דדעת השואל שם הייתה לכופו בכלל, והמהרש"ם השיב לו כיון דנתרצה לגרש רק בתנאי, כהאי גוונא כבר אין כופין אותו. ומעכ"ת דייק ממה שכתב והדין עמו בזה, בודאי אין בידו לכופו. אבל באמת אין כוונתו לדייק דוקא דהדין עמו, שהרי התם גם בתנאי על נתינת הגט היה על מנת שתתן מאה רובל כסף לאביו, והשלישה שם המאה רובל כסף על ידי שלוחה, ובודאי שלא הייתה חייבת לאב מאה רובל כסף. ואם כן נידון פשוט יותר, דהתם על כל פנים התנאי היה ליתן מאה רובל כסף משלה לאביו, ומי יודע שהיה לה, ואף על פי כן כתב דאין בידו לכופו, כל שכן נידון דידן דמבקש למחול הכתובה שזה בידה, אין לנו לכופו כיון שמסכים לגרש בתנאי שבידה לקיים, כלומר למחול הכתובה.

בקיצור לא ראיתי טעם וחילוק בין מעשה דמהרש"ם, דהתם לא רצה לגרש אלא עם תנאי, וכן בדידן. והתם כתב, דכיון דהתנאי בידה לקיים אין כופין אותו, והכא נמי כיון שיש בידה לקיים למה נכוף אותו. עוד שם במהרש"ם בסמוך כתב, דהא היכא דכופין צריך שיאמר רוצה אני, וכאן שלא קיבל החפצים, הרי אמר בפירוש שאינו רוצה ליתן גט, אם כן שוב לא מהני גט כלל וכו', ע"ש. הנה שתלה הרצון בתנאי, ואם לא תעשה אינו רוצה לגרש, ושוב הדרינן על הכפיה, וזה פשוט מאד לפענ"ד.

עד כאן מתשובת משנה הלכות.

העולה מדבריו, שהבעל המחויב בגירושין רשאי להתנות מתן הגט בויתור על הכתובה, מאחר ובידה למחול על הכתובה, ונחשב כתנאי ש"נקל לקיים", ומדבריו עולה שהוא הדין ביחס לדרישה כספית אחרת שהאשה יכולה לעמוד בה.

וע"ע בפד"ר חלק ה' עמ' 79 (והועתק לקובץ תשובות מרן הגאון הרב אלישיב חלק ב' סי' כה), לאחר שהגרי"ש אלישיב זצ"ל הביא מתשובת מהרשד"ם, כתב:

"ומכיון שבידי הבעל להתנות את נתינת הגט בסכום כסף שהוא רוצה לקבל עבורו, א"כ לכאורה הכסף שקיבל זכה בהם מן הדין. ואין בידה להוציא ממנו. אך א"כ צריך ביאור הסוגיא ביבמות דף ק"ו גם אם לא נתנה לו הכסף ורק הבטיחה לו לתת למה יכולה לומר לו משטה אני כך. וע"כ צ"ל דאין לבעל שום זכות לדרוש כסף עבור נתינת הגט, ומן הדין עליו לפטור אותה בלי כל תשלום, ורק מתוך חומר הכפיה אמרינן שאין בית הדין כופין אותו אם בידי האשה לקיים תנאו, תדע שהרי מסיק הרשד"ם הא תנאי אחר שנקל לקיים אין ספק שהכופה לגרש בלא תנאי מרבה ממזרים לדידן דקי"ל דאין כופין אפי' במאס עלי, ולכן נ"פ דאם מסרה מודעא על ויתורה יכולה לטעון משטה אני כך עבדה ליה. וזכאית לגבות ממנו את החוב".

הרי שכתבו בפסק דין זה, שדברי מהרשד"ם מתייחסים גם לבעל המחויב בגירושין ומתנה את מתן הגט בסכום כסף שדורש לקבל, ואין האשה חייבת בו, ומתוך חומר הכפיה אין כופין אותו אם ביד האשה לקיים תנאו. יובהר: בנידון אותו פסק דין, האשה ויתרה על הכתובה ועל כל זכויותיה הממוניות, לרבות חוב המזונות שהצטבר לחובת הבעל לאחר שלא שילם אותו, והתנאי שהבעל הציב היה ויתור על החוב. ויצוין שבאותו פסק דין גם התקיים דיון ביחס למודעא שהאשה מסרה על הויתור, שלא הייתה ידועה לבעל בעת הגירושין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ראיה מתשובות הגאונים שהמחויב בגירושין אינו רשאי להתנות נראה שאין לפסוק כשיטה זו שבפד"ר חלק ה' ובשו"ת משנה הלכות, מאחר שבתשובת הגאונים כתבו אחרת.

בספר תשובות הגאונים שערי צדק, חלק ד שער ד סי' עד, נכתב:

"ושאלתם. אדם שנשא אשה ואינו רוצה לגרשה עד שתמחול לו כתובתה או נכסיה, מלקין אותו וחובטין אותו עד שיגרש בעל כרחו ויתן לה כתובתה. וכן הלכה".

וכן בתשובות הגאונים שערי צדק חלק ג שער ב סי' כז, נכתב:

"תשובת ארץ ישראל

והלכתא: אחד הבעלות ואחד הבתולות ואחד הגרושות ואחד אלמנות, לא ינשאו עד שישלמו להן שלשה חדשים. וכן לחליצה. ומי שנשא אשה ואינו רוצה לגרשה עד שתתן לו כתובתה או נכסיה מלקין אותו וחובטין אותו עד שיגרש בעל כרחו ויתן לה כתובה. וכן הלכה".

בשתי תשובות אלו, הדבר ברור שדינו של אותו הבעל היה לכופו בגירושין בלא שהובהר על ידי הגאון המשיב מה הייתה העילה לכופו בגירושין, וכן האשה זכאית לכתובתה. אך בשתי התשובות קבעו שהבעל שדינו לכופו בגירושין, אינו רשאי להתנות את מתן הגט בויתור על הכתובה, או בקבלת רכוש האשה שאינו זכאי לו.

מצינו תשובת גאונים נוספת שבה נקבעה אותה הוראה, ובה נוסף ביאור לנידון נשוא פסיקה זו, והוא: הבעל גרש את אשתו מאחר ששנאה.

בספר גנזי הגאונים (הוצאת אוצר הפוסקים) עמ"ס בבא בתרא דף מח ע"א הביא מהלכות אישות לגאון ארץ ישראל (נדפס בתרביץ נ, תשמ"א, עמ' רט"ו), שכתבו:

"ואדם שנשא אשה ושנא אותה ואינו רוצה לגרשה ועד שתעזוב לו כתובתה או נכסיה, חובטין אותו ומגלחין שעריו ומלקין אותו עד שיגרש אותה על כרחו ויתן כתובתה".

הרי שהעילה לכפיית הגט היא שהבעל שנא את אשתו, ואינו רוצה בה. ולכן פסקו לכופו בגט, ושאינה מפסידה כתובתה, וכן שאינו רשאי להציב תנאי של ויתור על הכתובה או קבלת נכסיה.

ידועים דברי הרמ"א בחו"מ סי' כה סעיף ב', שהביא בשם מהרי"ק, כלל בפסיקת הלכה:

"אם נמצא לפעמים תשובת גאון ולא עלה זכרונו על ספר, ונמצאו אחרים חולקים עליו, אין צריכים לפסוק כדברי האחרונים, שאפשר שלא ידעו דברי הגאון, ואי הו' שמיע להו הו' הדרי בהו".

וכן כתב הש"ך יו"ד סוף סי' רמ"ב בסעיף ח' בקיצור בהנהגת הוראות איסור והיתר, ובש"ך יו"ד סי' קפ"ט ס"ק עג.

על כן מאחר ואלו שפרשו את דברי מהרשד"ם, וכתבו שדבריו נאמרו גם כשהבעל מתנה את הגירושין בויתור על הכתובה או קבלת רכוש, לא ראו את תשובות הגאונים הנזכרות שכתבו להדיא להיפך, יש לומר - אילו היו רואים דבריהם, לא היו אומרים כן.

מלבד זאת, ביחס לטענת הבעל המחויב בגירושין להתנות הגירושין בויתור על הכתובה כבר הבאנו בעטרת דבורה שם עמ' 649 מדברי הגאון רז"נ גולדברג זצ"ל שהוכיח מדברי התוספות במסכת כתובות דף עז ע"א שאינו רשאי.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הגרז"נ גולדברג זצ"ל בפס"ד מביה"ד הגדול שניתן ביום י"ח סיון תשס"ב, כתב וז"ל:

"ולענ"ד, עצם דברי המהרשד"ם, יש להביא מתוס' כתובות שחולק על דבריו [...] ובתוס' שם ד"ה סבורה הייתי שאני יכולה לקבל קצת תימא דאם כן כל אשה תערים ותשאנו כדי שיתן לה כתובה [...] עכ"ל. ועתה אם איתא להמהרשד"ם, לא קשה קושית התוס' שיגרשנה על מנת שתמחול לו הכתובה, וא"כ לעולם יפסיד לה כתובה, ועוד יותר יגרשנה על מנת שהיא תתן לו כתובה, אלא ע"כ שתוס' לא ס"ל כמהרשד"ם".

עד כאן מדבריו.

אך כתבנו שם שקשה מאד לטעון שנעלמו ממהרשד"ם דברי התוספות, או לטעון שמהרשד"ם ראה את דברי התוספות, ופסק הלכה למעשה בניגוד לדברי התוספות בלא שהזכירם כלל.

אלא מסתבר שמהרשד"ם לא ראה קושיא על דבריו מכח דברי התוספות, מאחר שהיה פשוט למהרשד"ם שסברתו אינה מתייחסת לתנאי ממון, וכי אף לשיטתו הבעל המחויב בגירושין אינו רשאי לעכב מתן הגט ולהתנות את הגירושין בקבלת ממון מהאשה, שאינה חייבת לו. או לתבוע מחילת חוב שהוא חייב לה, כל חוב שיהיה. וכיון שכן, ה"ה שאינו רשאי לתבוע מחילה על הכתובה, שיש בכך שלילת זכות ממון מהאשה.

במש"כ בתשובת משנה הלכות לפרש את תשובת מהרש"ם, דבריו אינם מחוורים כלל. באותו נידון הבעל התנה שתחזיר את חפציו לאביו ובנוסף תתן לאביו 100 רובל, והאב סירב לקבל את החפצים בלא התשלום הנדרש. וביחס להחזרת החפצים כתב מהרש"ם:

"עוד העיר מעכת"ה דלפמ"ש בתשובת הרא"ש הובא בטוש"ע סי' קנ"ד דמי שהוא מוכתב למלכות כופין אותו לגרש, וא"כ בנ"ד כיון דכופין אותו לגרש א"כ אף שלא נתרצה רק באופן שתחזיר החפצים מ"מ הוי גט. ואמנם לדעתי אף דכופין אותו היינו אם אינו רוצה לגרש כלל, אבל בנ"ד שרצה לגרשה רק בתנאי שתחזיר לו החפצים שלו והדין עמו בזה, בודאי אין בידינו לכופו. רק דמ"מ בנ"ד שלא רצה האב לקבל החפצים בשום אופן, א"כ אין בידה לקיים התנאי א"כ שוב צדקו דברי כת"ר דבידינו לכופו".

דהיינו רק ביחס לתנאי של החזרת חפציו כתב מהרש"ם שמאחר שהדין עם הבעל בדרישתו זו, אין בידינו לכופו אם אינה מחזירה את חפציו, בכפוף לכך שקיימת הסכמה לקבל אותם. אבל ביחס לדרישת הבעל שעם החזרת החפצים תוסיף ותתן לאביו 100 רובל, ובלא כן האב אינו מקבלם, כבר כתב מהרש"ם שרק ביחס לדרישה להחזרת החפצים הדין עמו, ולא ביחס לדרישה לתת סכום כסף שאינה חייבת. אלא מהרש"ם דן בשאלה האם תיחשב אנוסה, שאינה יכולה להחזיר החפצים, כשהאב אינו מסכים לקבל אותם בלא הכסף, ועל כך כתב:

"ואף שהי' אביו מרוצה לקבל החפצים באופן שתתן לו סך רב, כיון דאינה מחויבת בזה, הוי אנוסה, וכהא דאמרו בגיטין ל' ע"א מידי תרקבא דדינרא בעי למיתב לה כו' ומיקרי אונס, ועי' ביו"ד סי' רל"ב ובאה"ע סי' נ' מדברי הרשב"א ז"ל".

הרי שקבע מהרש"ם שני דברים. האחד, ביחס לרכוש או לממון שאינה חייבת לתת, אין בידו של הבעל להתנות. וביחס לרכוש שלו, הבעל רשאי להתנות, אבל אם האשה אינה יכולה להחזירו כי האב מסרב לקבל, היא כאנוסה, וא"א לדרוש ממנה זאת כתנאי לקבלת הגט. והגם שאם הייתה נותנת ממון רב, האב היה מקבלם, אך היא אינה חייבת לתת ממון רב כדי שהאב יסכים לקבל את חפצי הבעל, והיא נידונה כאנוסה שאינה יכולה להחזיר את חפציו של הבעל. נראה מדבריו, שאם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

האב היה נאות לקבל את חפצי הבעל תמורת ממון מועט, לא היה קובע מהרש"ם שהיא אנוסה במה שאינה יכולה להחזיר את חפציו. אך ביחס לרכוש או ממון שאינה חייבת בו, אליבא דמהרש"ם די בכך שהיא אינה חייבת לקיים את הדרישה, כדי לדחות את טענת הבעל, וכופין אותו לגרשה בלא כל תנאי.

ומש"כ בתשובת משנה הלכות:

"עוד שם במהרש"ם בסמוך כתב, דהא היכא דכופין צריך שיאמר רוצה אני, וכאן שלא קיבל החפצים, הרי אמר בפירוש שאינו רוצה ליתן גט, אם כן שוב לא מהני גט כלל וכו', ע"ש. הנה שתלה הרצון בתנאי, ואם לא תעשה אינו רוצה לגרש, ושוב הדרינן על הכפיה, וזה פשוט מאד לפענ"ד".

קשה להלום את דבריו. מהרש"ם בתשובתו התייחס לבעיה נוספת, השונה במהותה, והיא ההטעיה שהבעל הוטעה, כשהציגו בפניו אישור מזויף המאשר קבלת החפצים, והבעל טוען שהגט מוטעה, וביחס לטענה זו כתב מהרש"ם את דבריו, שציטט המשנה הלכות, אך אין הדברים נוגעים למקרה שבו הבעל אינו מוטעה בקיום התנאי, אלא כופין אותו לגרשה בלא כל תנאי.

ביאור שיטת הרשב"ש

בספר עטרת דבורה ח"ב סי' צא עמ' 651 הבאנו מתשובת הרשב"ש וחוט המשולש שכתבו בפשיטות דלא כמהרשד"ם. אך בספר "חקר משפט" (פסקי דין הוצאת אוצר הפוסקים) ח"א עמ' תקל"ג במאמרו של הגר"י גולדברג שליט"א כתב כדלהלן:

"וראיתי עוד לרבנים המשיגים על המהרשד"ם שכתבו דאף בשו"ת רשב"ש סי' ר"ח משמע דפליג על מהרשד"ם, וז"ל הרשב"ש שם בד"ה "כל זה" (עמ' קנ"ג ט"ב, דפוס מכון ירושלים - תשנ"ח):

אין לו להתנות עליה, לפי שהוא בעצמו שויה אנפשיה חתיכא דאיסורא שהוא אומר שקנא לה ונסתרה, א"כ אסורה היא עליו וחייב לגרשה, וכל שחייב לגרשה, אינו יכול להתנות עליה אפילו ברצונה. שא"כ מה הועילו חכמים בתקנתם, לא יתקיים התנאי ויתבטלו הגירושים.

וכתבו הרבנים המשיגים, דחזינן להדיא לרשב"ש שכתב דכל היכא שחייב לגרשה אינו יכול להתנות עליה אפי' ברצונה.

אך לא ירדו לסוף דעתו של הרשב"ש, שהרי הרשב"ש בתשובה אחרת בסי' שפ"ג (א) (עמ' ש"י ט"ב ועמ' שי"א ט"א - דפוס מכון ירושלים - תשנ"ח) האריך לבאר שם את הנימוק לכך שאין מניחין אותו להתנות, לפי שאחר שיגרש לא תשלים התנאי ויתבטלו הגירושים "ואטרופי בי דינא תרי זימני לחזור ולכפות לא מטרחינן". וחזינן מנימוקו זה, שהעילה היחידה שאין רשאי להתנות הוא בתנאי כזה שצריך לקיימו לאחר הגירושים וחיישינן שמא לא יתקיים התנאי ויתבטלו הגירושים "ואטרופי בי דינא תרי זימני לחזור ולכפות, לא מטרחינן", ומשמע להדיא שבתנאי שהבעל מתנה שהאשה תקיימו טרם הגירושים וכמו"כ נקל לקיימו, ובכה"ג אין כל חשש שהגט יתבטל ואין חשש שביה"ד יטרחו בשנית לכופו לגט, דרשאי הבעל להתנות כן, ואין כל סתירה בין דברי הרשב"ש לדברי מהרשד"ם.

(ועיי"ש בדברי הרשב"ש שנימוקו הנ"ל נאמר לגבי נישואי איסור או היכא דאיכא סכנה דומיא דמוכה שחין דממקתו דבכה"ג כופין מדינא, וא"כ פשיטא דאף כשכופין מחמת התקנה, הנימוק שם שאינו רשאי להתנות אף הוא משום אטרופי בי דינא תרי זימני, וכשאין חשש כזה, רשאי להתנות.)

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עוד כתבו הרבנים המשיגים דבשו"ת חוט המשולש שבתשב"ץ טור א' סי' ו' חזינן דלא ס"ל כמהרשד"ם, אך כל המעיין שם, אזיל בעל חוט המשולש בעקבות זקנו הרשב"ש ואף הביא את דבריו שם כסיוע לשיטתו.

וחזינן דאף דברי חוט המשולש זהים לחלוטין לדברי מהרשד"ם ולא פליגי כלל, ועל כן לאור כל האמור לעיל, שיטת המהרשד"ם מוסכמת על כל רבותינו הראשונים ודלא כמש"כ מהריק"ש ומהרש"ם הנ"ל.

עד כאן ממאמרו של הגר"י גולדברג שליט"א.

אך דבריו אינם מחוורים כלל, ואינם הולמים את המפורש להדיא בתשובות הרשב"ש וחוט המשולש. מעיון בתשובות הרשב"ש עולה שהתייחס לשני סוגי מקרים, האחד, שקיימת פסיקה לחייב את הגירושין גם כששני הצדדים אינם מבקשים להתגרש, או ששניהם מסכימים לגירושין בתנאי, בזה כתב הרשב"ש בסי' שפ"ג (הראשון):

"כגון אותן נשים שכופין אותו לגרש אעפ"י שהאיש והאשה אינם רוצים בגירושין, כגון מוכה שחין שאפילו שניהם רוצים כופין אותו לגרש מפני שמעיקתו, וכן מי שנשא אשה ושהה י' שנים ולא ילדה שאפילו שניהם רוצים כופין אותו לגרש כדאיתא בפרק המדיר, וכן כל נשואי עבירה שמוציא בעל כרחן של שניהם, וכן הנשים שמצוה לגרשן כגון מצא בה ערוה או דבר ערוה, בנשים אלו אפילו שניהם רצו להתנות אין מניחין אותן להתנות לפי שאחר שיגרש לא תשלים התנאי ויתבטלו הגירושין, ומה הועילו חכמים בתקנתם שכפוהו לגרש, ואטרוחי בי דינא תרי זמני לחזור ולכפות לא מטרחינן".

אבל ביחס למקרים שקיימת עילה לחייב את הבעל בגירושין לאחר שהאשה תובעת להתגרש עקב טענה שהעלתה ונפסק לחייבו בגירושין, באלו כתב הרשב"ש:

"כגון אותן שכופין להוציא מחמת טענת אשה משום שהדין נותן לגרש, כגון אותם המוזכרים בפרק המדיר וזולתן שהדין נותן לגרש, למה יתנה עליה יקוב הדין את ההר, ואם אינו רוצה לגרש בלא תנאי רישיה להוי [...] אלו הן החלוקות שנראו לי בזה, ודברים ברורים הם לפי דעת".

הרי שהטעם: "אטרוחי בי דינא תרי זמני לחזור ולכפות לא מטרחינן", נאמר רק בנסיבות שהן הבעל והן האשה אינם מבקשים להתגרש, או מסכימים להתגרש בתנאי, אלא בית הדין הוא זה שיזם את הגירושין הנכפים עליהם, ללא תנאי. משא"כ כשהאשה תובעת להתגרש ופסקו שהבעל מחויב בגירושין, בכה"ג נאמר: "למה יתנה עליה יקוב הדין את ההר".

ובתשובת הרשב"ש בסי' רח, שהרשב"ש השיב לאותו שואל, שהרשב"ש הורה שאינו רשאי להתנות עליה אפילו ברצונה, היינו מאחר והנידון הוא כפי החלוקה הראשונה הנזכרת, ובזה כתב הטעם: שאם יוכל להציב תנאי בגירושין:

"אם כן מה הועילו חכמים ז"ל בתקנתם, לא יתקיים התנאי ויתבטלו הגירושין".

אבל ביחס לחלוקה השניה, שהפסיקה לכפות את הגירושין נובעת מכך שטענתה של האשה התקבלה, כגון הנידון בתשובה סי' שפג הנזכרת, שהבעל רוצה לצאת למקום רחוק, ויש חשש עיגון, והאשה אינה מסכימה לתנאי של הבעל, בזה נותר הטעם: "יקוב הדין את ההר". ובנידון זה העלה הרשב"ש בסי' שפג (ד"ה ואחר):

"ונתברר ג"כ, שכל שהדין נותן דכופין אותו לגרשה, אין לו להתנות עליה אלא ברצונה".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכן בתשובת חוט המשולש הטור הראשון סי' ו', קבע את ההבחנה הנזכרת בין שתי החלוקות, בתחילה התייחס לחיוב גירושין בעקבות תביעת האשה לגירושין, ולאחר מכן לנסיבות שחיוב הגירושין נקבע גם בלא תביעתה, וז"ל:

"א"כ לפי דבריו אסורה היא לגבי דידיה וחייב הוא להוציאה, ואחר אשר האיש הזה הוא חייב להוציאה לאשה הזאת מצד הדין מכל הטעמים הנזכרים, אינו יכול להתנות עליה בגרושיה בשום תנאי אלא ברצונה, דכיון שהדין נותן לגרש למה יכריחה להתנות עליה בשום תנאי יקוב הדין את ההר ויגרש כפי הדין. כ"ש שיש פנים שסבורני לומר אפילו אם תרצה היא בתנאי לקבל התנאי, בי דינא לא שבקינן ליה למיעבד תנאה, שכ"כ א"ז הר"ש בן הרשב"ץ ז"ל בתשובה וז"ל וכל שחייב לגרש אין לו להתנות עליה אפילו ברצונה שא"כ מה הועילו חכמים בתקנתן לא יקיימו התנאי ויתבטל הגט עכ"ל ז"ל. ובנד"ד אחד מהטעמים שהזכרנו שהוא מחוייב מצדן לגרש הוא דשווייא אנפשיה חתיכא דאסורא, וא"כ כדי שלא תשוב אליו עוד אין מניחין אותם לעשות שום תנאי רק גט כריתות לאלתר, דא"כ מה כח ב"ד יפה ומה הועילו חכמים בתקנתן".

מסקנה: שיטת הרשב"ש, שבנסיבות של חיוב גירושין, אינו רשאי להציב תנאי בגירושין בניגוד להסכמת האשה, מאחר שהדין נותן לגרש, יקוב הדין את ההר ואינו רשאי להתנות שום תנאי. ובמקרים המפורטים בחלוקה הראשונה הנזכרת, גם כשהאשה מסכימה, אין מניחים לו להתנות.

וכן ראיתי בשו"ת דברי יוסף (לרבי יוסף בירדוגו) סי' קי"ט שכתב:

"מי שהמיר ולא רצה לגרש כי אם כשתמחול לו אשתו כתובתה [...] וקדמה האשה וגלתה דעתה על המחילה הנזכרת מהו. תשובה פסקנו שהמחילה הנזכרת בטילה והגילוי דעת שגילתה דעתה האשה קיימת. דכיון שהמיר מן הדין כופין אותו לגרש כמ"ש הרבנים מהר"מ סירירו ומהר"ץ ומהריב"ע זלה"ה, וכיון שמן הדין לכוף אותו אלא שא"א לנו לכופו, אינו רשאי להתנות שום תנאי, ותנאיה לאו תנאה הוא, וכמ"ש הרשב"ש ז"ל בסי' שפ"ג וכן פסק מהריק"ש ז"ל, ובמ"א הארכנו בזה. ולכן גילוי הדעת הנזכר קיים, ורשאית האשה ליפרע בכתובה עיקר ותוספת מאשר תמצא מנכסי המומר ולראי' ביד האשה ח"פ".

הרי שפשוט לרב דברי יוסף זצ"ל לפסוק כדעת הרשב"ש ומהריק"ש שאינו רשאי להתנות שום תנאי. ונראה שמש"כ "ותנאיה לאו תנאה הוא", שאין כוונתו בהכרח תנאי בגירושין, אלא תנאי מקדים להסכמתו לתת גט.

וכן בספר משחא דרבותא אה"ע סי' קלז ראה את דברי הרשב"ש כהלכה פסוקה, ועל יסוד דבריו, כתב:

"בלי ספק שכופין אותו לגרשה בלי שום תנאי".

ביאור שיטת הרשב"א

הבית יוסף אה"ע סי' קמ"ג, כתב:

"כתב הרשב"א בתשובה, כל מי שכופין אותו לגרש מן הדין, אינו רשאי להתנות על מנת שלא תנשאי לפלוני".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והובאו הדברים במשנה למלך הלכות גירושין פ"ח הי"א. וכן בשו"ת רבי בצלאל אשכנזי סי' ו' כתב:

"וכתב הרשב"א ז"ל בתשובה כל שהוא חייב להוציא אינו רשאי להתנות עליה שלא תנשא לכל מי שירצה, וכל מי שגרש כן כופין אותו שיחזור ויגרש בגט גמור בלא תנאי ע"כ זהו דינא דגמרא".

ובתשובתו פסק רבי בצלאל אשכנזי:

"כופין לראשון לגרש מדינא בכל מיני כפייה עד שיאמר רוצה אני, ויגרשנה בגט גמור בלא שום תנאי".

על יסוד דברי הרשב"א כתבו מהריק"ש בספרו ערך לחם סי' קמג ומהרש"ם חלק ה' סי' ס', שתשובת מהרשד"ם אינה מתיישבת עם תשובת הרשב"א, ועל כן הכריע מהריק"ש שאין הלכה כמהרשד"ם.

אך הגר"י גולדברג שליט"א במאמרו הנזכר, קבע שכולם נתנו מקום לטעות בשיטת הרשב"א, כשכתבו בשמו שאינו רשאי להתנות על מנת שלא תנשאי לפלוני.

ולהלן מדבריו במאמר הנזכר, עמ' תקל"א:

בתחילה נצטט בשנית את דברי הג' בדק בבית בשם הרשב"א המובאים בב"י סי' קמ"ג (בטור שם עמ' ש"ג-דפוס מכון ירושלים), וז"ל הב"י שם:

כתב הרשב"א בתשובה, כל מי שכופין אותו לגרש מן הדין, אינו רשאי להתנות על מנת שלא תנשאי לפלוני.

ומאחר שדברי הרשב"א כאן הובאו בקצרה ללא כל נימוק, על כן למדו מכאן המהריק"ש ומהרש"ם דהוא דין נוסף בהלכות כפיה בגט, שכל אדם שהוא בר כפיה, אין באפשרותו להתנות כל תנאי שהוא, ויקוב הדין את ההר, כלומר מאחר שכבר נגזר דינו לכפיה, אין לו כל זכות להטיל הגבלות ע"י תנאי כל שהוא או לבקש כל בקשה המגבילה את הכפיה, ואם התנה כל תנאי שהוא, כופין אותו לגרש ללא כל תנאי. ועפ"י כתבו, שהרשב"א חולק על מהרשד"ם, שהרי המהרשד"ם כתב דאם הבעל התנה שחולץ להתירה חוץ מאותו פ', שאסור לכופו לגרש ללא התנאי שנקל לקיימו.

אך כל המעיין בתשובת הרשב"א המקורית המובאת בשו"ת הרשב"א ח"ד סי' רנ"ו יראה שאין כוונתו לאמור לעיל בכוונת דבריו וכפי שיבואר להלן.

ויש להקדים בתחילה שהרשב"א נשאל שם האם הבעל רשאי להתנות שנותן את הגט על מנת שלא תנשא לכל טובי העיר, והאשה היא בת טובים, וע"ז השיב שם הרשב"א וז"ל: [...]

וכל המעיין בדברי הרשב"א הנ"ל יראה שלא כתב שם הלכה סתומה מעין גזה"כ בהלכות כפיה בגט שאין לבעל זכות להתנות כל תנאי שהוא, אלא כתב שם את הנימוק לדבריו דהא דאינו יכול להתנות על מנת שלא תנשאי לפלוני או לכל מי שראוי לה הוא משום "שהרי הוא מעגנה שהיא לא תנשא לשאינו הגון ונמצאת עגונה כל ימיה", כלומר אי יכולתו של הבעל להתנות כן, נובעת מהעובדה שע"י תנאי זה האשה נשארת עגונה, והרי כל דין כפיה נאמר כדי למנוע את עיגונה של האשה, ומשום"ה כופין לגרשה ללא תנאי זה.

והנה הרשב"א כתב זאת על שני מקרים, האחד והוא הנידון שם שהוא המקרה המובהק של עיגון וזאת כשמתנה שלא תנשא להגון לה, שמאחר שהאשה היא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בת טובים ובודאי לא תנשא אלא להגון לה, על כן כשמתנה תנאי מעין זה, היא נשאר עגונה.

הדוגמא השניה של עיגון שהביא שם הרשב"א והשווה זאת לדוגמא הראשונה, היא במקרה שמתנה על מנת שלא תנשאי לפלוני, דאף בכה"ג היא נחשבת לעגונה.

ולכאורה לא דמי לנידון הקודם, שהרי בתנאי זה יכולה להנשא לכל העולם חוץ מאדם אחד, ומדוע נחשבת לעגונה, אלא פשיטא דהרשב"א אף כאן עוסק במקרים שהאשה מתענגת וכגון במקרים השכיחים מידי יום שאדם חושד באשתו או שידוע לו שאשתו נתנה את עיניה בפלוני ונפשה נקשרה בנפשו ואינו יכול לסבול שתנשא לאותו פלוני לאחר הגירושין, ועל כן כשנותן את הגט, מתנה שלא תנשא לאותו פלוני. אך מאחר שנפשה של האשה קשורה בנפשו של אותו פלוני, ובודאי לאחר הגט תרצה להנשא לו, וע"י תנאי זה תמנע מלהנשא ותשאר עגונה, ואף אם לאחר תקופה ארוכה תכנע לתנאי זה ותנשא לאחר, בכ"ז אף עיגון לזמן נחשב לעיגון, ואין לבעלה זכות לעגנה אף עיגון לזמן כמשנת"ל, ואתי שפיר לפי"ז דברי הרשב"א שאף בכה"ג נחשב שהוא מעגנה.

ומעתה לפי"ז, הרשב"א מעולם לא דן בבעל המתנה שאשתו לא תנשא לאדם הנמצא בסוף העולם שאשתו כלל לא מכירה אותו ואין סבירות שתנשא לו, דבכה"ג בודאי לא תשאר עגונה, ורשאי להתנות כן, ובתנאים מעין אלו, רשאי להתנות כן ואסור לנו לכופו לגרש ללא תנאי זה.

ודאתנא להכי, פשיטא דהרשב"א לא פליג כלל על מהרשד"ם ושניהם אמרו דבר אחד, שהרי המהרשד"ם דן שם במקרה שהיבם חולץ בתנאי שלא תנשא לאותו פלוני הזקן - בא בימים שהסבירות נמוכה מאד שתנשא לו ואף הצהירה שם שרוצה להנשא לבחור הדומה לה, וכל תנאי זה התנה היבם אך ורק משום החשש שמא הדוד הזקן הזה יפתנה וילחץ עליה להנשא לו, ובכה"ג, ודאי דרשאי להתנות כן ואסור לנו לכופו לגרש ללא תנאי זה, ובכה"ג פשיטא דאף הרשב"א מודה דאסור לנו לכופו לגרש ללא תנאי זה, שהרי כל מה שהרשב"א כתב דאסור להתנות כן, הוא אך ורק כשהאשה נשארת עגונה, אך כשברור לנו שהאשה לא תשאר עגונה, אף הרשב"א מודה דרשאי להתנות כן, ואסור לכופו לגרש ללא תנאי זה.

ומעתה אף אתי שפיר דברי רבינו הב"י בהג' בדק הבית שהביא את תשובת הרשב"א ולא העיר כלל שלכאורה דברים אלו סותרים לתשובת הרא"ש שבספר חזה התנופה שהביאה הב"י סמוך ונראה שם (ותשובה זו היא המקור לדברי מהרשד"ם הנ"ל), וזאת משום שהב"י ראה את תשובת הרשב"א במלואה ועל כן לא העיר מאומה בנידון וס"ל שתשובת הרשב"א ותשובת מהרשד"ם לא פליגי אלא דהרשב"א עוסק בתנאי שגורם לאשה להתעגן משא"כ מהרשד"ם עוסק בתנאי שאינו גורם כל עיגון לאשה כמשנת"ל.

ובהכי אתי שפיר דברי השו"ע באבהע"ז סי' קמ"ג סעי' כ"א שהביא להלכה את תשובת הרא"ש שבספר חזה התנופה שהם מקור דברי מהרשד"ם, וברור הדבר דאי הוה ס"ל דהרשב"א פליג, היה מביא אף את שיטת הרשב"א החולקת, אלא פשיטא דס"ל דלא פליגי כמשנת"ל, ובזה נדחתה השגת המהריק"ש הנ"ל על השו"ע.

עד כאן מהמאמר הנזכר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אך דבריו אינם יכולים להתקבל כלל. הרשב"א בתשובתו חלק ד' סי' רנו, פותח את תשובתו כדלהלן:

"כל מי שכופין לגרש את אשתו מן הדין אינו רשאי לאסור את אשתו שלא תנשא לכל מי שתרצה לא בשיוור ולא בתנאי. רצוני לומר בין ששייר בגט ואומר לה הרי את מותרת לכל אדם חוץ מפלוני, ובין שיאמר לה ה"ז גיטך ע"מ שלא תנשאי לפלוני. וכ"ש בשמתנה שלא תנשא לכל מי שראוי לה שהרי הוא מעגנה, שהיא לא תנשא לשאינו הגון ונמצאת עגונה כל ימיה".

הרי שרק בדרך "כל שכן" הוסיף הרשב"א שאין להתיר תנאי שלא תינשא למי שראוי לה. אלא לאחר שהאריך לבסס את קביעתו שאינו רשאי להתנות שלא תינשא למי שהגון לה, כתב:

"מה תועלת יש לה אם יאסור אותה בתנאי שלא תנשא לכל מי שהגון לה, אלא לעולם כל שהוא חיוב להוציאה אינו רשאי להתנות עליה שלא תנשא לכל מי שתרצה, וכל מי שגרש כן כופין אותו שיחזור ויגרש בגט גמור בלא תנאי. ואפי' במי שגרש מדעתו בתנאי כן כופין אותו לגרש בגט גמור".

הרי שלא כתב במסקנתו שאינו רשאי להתנות עליה שלא תנשא להגון לה. אלא כתב "לכל מי שתרצה". ולמסקנה זו הגיע הרשב"א לאחר שהוכיח את שלילת הזכות להתנות שלא תינשא להגון לה. ועפ"י דבריו כתבו מרן הבית יוסף, המשנה למלך ורבי בצלאל אשכנזי את המסקנה העולה מתשובה זו שאינו רשאי להתנות "על מנת שלא תינשאי לפלוני". וכן כאמור, רבנו בצלאל אשכנזי הורה שאין לאפשר שום תנאי, ומהריק"ש העלה מתשובת הרשב"א שאינה מתיישבת עם מהרשד"ם. וכי יעלה על הדעת לעשות אוקימתא בתשובת הרשב"א, כמו שעשה במאמר הנזכר, שהרשב"א מתייחס למקרים שהאשה מתעגנת, כגון במקרים השכיחים מידי יום שאדם חושד באשתו או שידוע לו שאשתו נתנה את עיניה בפלוני ונפשה נקשרה בנפשו ואינו יכול לסבול שתנישא לאותו פלוני לאחר הגירושין, וכי על כן כשנותן את הגט, מתנה שלא תינשא לאותו פלוני. אך מאחר שנפשה של האשה קשורה בנפשו של אותו פלוני, ובוודאי לאחר הגט תרצה להינשא לו, וע"י תנאי זה תמנע מלהינשא ותישאר עגונה.

אילו אוקימתא זו נכונה, הרי שמרן הבית יוסף והמשנה למלך ורבנו בצלאל אשכנזי, כולם נתנו מקום לטעות חמורה בהלכה זו, שכביכול אין רשאי להתנות תנאי שלא תינשא לפלוני, לרבות כל פלוני שיהיה, גם כשהאשה אינה עגונה מחמת התנאי, ולא ביארו את האוקימתא הנזכרת, כמתחייב. וכמו כן חלילה מהריק"ש טעה כשדחה את מהרשד"ם על יסוד תשובת הרשב"א, וכן רבינו בצלאל אשכנזי חלילה טעה, כשכתב: "ויגרשנה בגט גמור בלא שום תנאי". וכן חלילה טעה מהרש"ם שקבע שמהרשב"א מוכח דלא כמהרשד"ם.

אין כל יסוד לדברים אלו, הכול על מנת להגיע למסקנה השגויה שאין חולק על שיטת מהרשד"ם. אלא הדבר פשוט שדברי הרשב"א תואמים לשיטת הרשב"ש הנזכרת, אלא שהרשב"א לא הוציא מסקנה זו מסברא בלבד, כדרכו של הרשב"ש, אלא העלה כן מההוכחה שאינו יכול להתנות שלא תינשא למי שהגון לה, וכיוון שכן, בהכרח שקיימת הלכה המונעת מהמחויב בגירושין להתנות תנאי, שאם לא, מדוע לא יוכל להתנות גם את התנאי שלא תינשא להגון לה. זאת מאחר שהרשב"א לא מצא לנכון ששאלת העיגון משליכה על הזכות העקרונית להתנות תנאי, אלא שזו שאלה עקרונית בבעל המחויב בגירושין האם רשאי להתנות. ולאחר שהרשב"א הוכיח שנשללה הזכות להתנות שלא תינשא להגון לה, הרי שהלכה זו נובעת מהעניין העקרוני שאין לבעל המחויב בגירושין הזכות להתנות כלל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בהתאם לאמור, מאחר והב"י והמשנה למלך מצאו לנכון להביא את תשובת הרשב"א יחד עם תשובת חזקת התנופה, ולא ציינו שתשובת חזקת התנופה אינה מתיישבת עם תשובת הרשב"א, כפי שהתבארה, הרי שלא מצאו לנכון את הדיוק של המהרשד"ם בתשובת חזקת התנופה.

ביאור אחר בדברי הרא"ש וחזקת התנופה והשו"ע

מעיון בתשובת הרא"ש כלל מג סי' יב ובדברי ספר חזקת התנופה, והשו"ע אה"ע סי' קמג סעיף כא שהביאו, עולה שאין הכרח להגיע למסקנה שדעתם שהמחויב בגט רשאי להציב תנאי שנקל לקיימו, ומסתבר שגם דעתם היא כשיטת הרשב"ש הנזכרת.

נקדים שכל דברי הרא"ש חזקת התנופה והשו"ע הם ביחס לתנאי בגירושין עצמם, ולא בתנאי מקדים להסכמה לתת גט. וביחס לנסיבות אלו, הרא"ש כתב:

"ומה שכתבתי לך בתנאי שלא תלכי לבית אביך תדקדק בדברי ותמצא שלא כתבתי לך שאם התיר התנאי הזה בדיעבד שלא יהא התנאי קיים אלא פשיטא שהגט כשר והתנאי קיים. אך כתבתי שאין שום אדם רשאי להשתדל בגט שיותן בתנאי זה כי ודאי יבא לבטל תנאי זה ונמצא גט בטל ובניה למפרע ממזרים, אבל אם נעשה בדיעבד הגט כשר והתנאי קיים. אבל לכתחלה אם הוא מאותם שכופין אותו להוציא כופין אותו שיגרש ולא יטיל תנאי זה בגט".

הרי שהרא"ש קבע הוראה המופנית והמתייחסת לדיינים מסדרי הגיטין, שאינם רשאים להיות שותפים לסידור גט שבו הבעל מתנה את הגירושין בתנאי שלא תלך לבית אביה, והוראה זו שרירה וקיימת גם כשהאשה מסכימה לתנאי זה. דהיינו, גם אם שניהם מסכימים, אין לסדר גט המצוי בסיכון גבוה להתבטל. ובתנאי שלא תלכי לבית אביך, ניתן לקבוע שהגט ודאי יתבטל. ובהמשך להוראה זו קבע הרא"ש שביחס לגט רגיל, שהבעל אינו מחויב בגירושין, "אין שום אדם רשאי להשתדל" בסידור גט כזה, וביחס לגט הניתן על ידי בעל שדינו לכפותו על הגירושין, "כופין אותו שיגרש ולא יטיל תנאי זה בגט". כל זאת, למרות שהאשה מצד עצמה אינה מביעה התנגדות להתגרש בגט כזה. הרא"ש שלל סידור גט כזה, אף אם האשה מביעה את הסכמתה. כי ההנחה היא שתנאי כזה לא יתקיים והגט יבוטל למפרע.

לפי דרכנו, דברי הרא"ש וחזקת התנופה, והשו"ע שפסק להלכה תשובה זו על שני חלקיה, כל דבריהם ביסודם הינם הלכה בהלכות דיינים, הוראה הניתנת לבית הדין המסדר את הגט. שהרי כלל לא נזכר בדברי הרא"ש וחזקת התנופה שהאשה מביעה התנגדות, וכי נחוץ לדון ולהכריע בשאלה האם ההתנגדות מתקבלת.

אילו החידוש בהלכה זו, התייחס לתביעת הגירושין של האשה שאינה מסכימה לגירושין בתנאי, והבעל המחויב בגירושין, תובע לאפשר גירושין בתנאי, ובזה הכריעו בדין תורה זה שבין הבעל והאשה, שהבעל המחויב בגירושין רשאי להתנות תנאי שנקל לקיימו, היה עליהם לציין שבאופן זה של תנאי שנקל לקיימו, דרישת הבעל מתקבלת והתנגדות האשה נדחית, משא"כ בתנאי שאינו נקל לקיימו, שזהו חידוש גדול בהלכות כפיית גט. משלא הזכירו זאת, משמע שהם מתייחסים לנסיבות שמלכתחילה אין מחלוקת בין הבעל והאשה בשאלה זו, ושניהם מסכימים לתנאי, ואעפ"כ ניתנה הוראה בהנהגת בית הדין המסדר את הגט, כמו שזוהי ההוראה ברישא של דברי הרא"ש וחזקת התנופה המתייחסת לבעל שאינו מחויב בגירושין. ואכן, דיוק מהרשד"ם בתשובת חזקת התנופה מתקבל, דהיינו רק בתנאי כזה שלא יוכל להתקיים, קיימת הוראה זו למסדרי הגט, ולא ביחס לתנאי שאין חשש שלא יקוים. אך היינו דווקא כשהאשה מסכימה לתנאי, אבל בנסיבות שהאשה תובעת לחייב את הבעל בגירושין, והיא תובעת שייתן גט ללא כל תנאי שיציב

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בגוף הגירושין, ואנו דנים בשאלת זכותה של האשה, שתביעתה לחיוב הגירושין התקבלה, למנוע כל תנאי, בנסיבות אלו לא אמר הרא"ש דבר, ולא בספר חזה התנופה. אלא מאחר שתביעה התקבלה ונפסק שהבעל חייב בגירושין, והאשה תובעת שיגרשה ללא תנאי מכל סוג, הדין עמה, ומהטעם המבואר ברשב"ש: "למה יתנה עליה, ייקוב הדין את ההר".

יתירה מכך, ביחס לשאלת זכותו של הבעל לגרשה בעל כורחה בתנאי (לדינא דגמרא שרשאי לגרשה בעל כורחה), שאלה זו אינה מפורשת בש"ס וש"ע, אך יצוין לפתחי תשובה אה"ע סי' קיט סק"ד שהביא מתשובת ספר ברית אברהם שהעלה מדברי הרא"ש ששאלביא דדינא דגמרא שיכול לגרשה בעל כורחה, מ"מ הבעל אינו רשאי לגרש את אשתו בעל כורחה כשמציב תנאי בגירושין. ועיין בפת"ש שם סק"ו שהביא מתשובת נודע ביהודה שהעלה מדברי הרא"ש שאין יכול לגרש את אשתו בעל כורחה על ידי שליח, דאי אפשר לשווייה שליח להולכת הגט בעל כורחה. ולפי דרכו נראה שיסכים עם הברית אברהם, דמילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי, כמבואר במסכת כתובות דף עד ע"א ובתוספות ד"ה תנאי. לעומת זאת בתשובת הרשב"ש סי' שפג הנזכרת הביא מבעל העיטור שיכול לגרשה בעל כורחה בתנאי, וכן דעתו נוטה.

ולפי זה אם נאמר שהבעל אינו רשאי לגרשה בע"כ בתנאי, הדבר ברור ופשוט שבתשובת הרא"ש וחזה התנופה נאמרו שתי הלכות, האחת בנסיבות שהבעל אינו בר חיוב גירושין ומציב תנאי בגירושין, והיינו דווקא שהאשה מסכימה לגירושין בתנאי זה, שאם לא כן לא יוכל לגרשה בעל כורחה בתנאי. על כן דומיא דהכי גם בסיפא של דברי הרא"ש וחזה התנופה, בהכרח שהאשה מסכימה להתגרש בתנאי שהבעל מבקש להתנות. ובנסיבות אלו הורה הרא"ש את ההוראה הנזכרת לרבנים המסדרים את הגט שלא יסדרו גט בתנאי כזה שקיים סיכון רב שלא תעמוד בו. **א"כ** וְבסיפא של דברי הרא"ש וחזה התנופה, הנידון הוא בתנאי שהאשה מסכימה לו, אלא בית הדין אינו מסכים עקב הסיכון שלא תקיימו. אבל כשהאשה מביעה התנגדות לתנאי בגירושין, בכל מקרה אינו רשאי לגרשה בעל כורחה בתנאי. וכשנפסק לכופו בגירושין, כופין אותו לגרשה בלא תנאי. אלא אף לדעת הסוברים שעקרונית אין מניעה לגרשה בע"כ בתנאי, אילו זהו הנידון בתשובת הרא"ש וחזה התנופה, היה מתחייב שיבהירו הלכה זו, שאין מניעה עקרונית לאכוף על האשה את התנאי בגירושין. ומדלא הזכירו כלל שהאשה מביעה התנגדות לתנאי, ושעמדתה לא התקבלה, בהכרח שנושא זה כלל לא עלה לדיון, מאחר שהאשה לא הביעה התנגדות לתנאי.

עוד יודגש, מעיון בלשון ספר חזה התנופה והרב החיד"א שהעתיק דבריו, מוכח כמו שפרשנו דבריו.

הרב החיד"א בסוף ספרו חיים שאל ח"ב, מביא את קובץ חזה התנופה, כתב בהקדמתו:

"הגדתי היום כי ספר זה קראו בשמו מחברו הרב ר' משה ברושיליי"ש זלה"ה, יען כי קצר קצר שו"ת הרא"ש ז"ל לפום חורפא. המורם מהם כותב ומעלה ויהי הקצר אמיץ הכי קרא שמו חזה התנופה אשר הורם מזבחי תורת שלמי רבי' אדונינו הרא"ש ז"ל אגב אסיפ"ה. ועל כל תשובה כתב ראייה או סברא, לרמוז אם תשובה זו הביא עליה ראייה או דין כן מסברא", עכ"ל.

דהיינו, בסיום כל סימן בספר חזה התנופה, לאחר שהעתיק מדברי הרא"ש, מוסיף מחברו הרב רבי משה ברושילייש מילה אחת או בכמה מילים בלבד, וקובע האם הלכה זו של הרא"ש נאמרה מסברא, או שיש לה מקור בגמרא. ובסי' ד' הנזכר, לאחר שהעתיק מדברי הרא"ש, כתב מילה אחת בלבד - "סברא". מבואר שזו סברא פשוטה וברורה. ויתכן לומר כן אם הלכה זו תתפרש כאמור, רק כהוראה בהלכות הנהגת בית הדין המסדר את הגט. אך אילו נאמרה כאן הלכה הקובעת כפיית הבעל שלא יתנה תנאי שלא תוכל לקיימו, והלכה המאפשרת לבעל המחויב בגט להתנות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תנאי שניתן לקיימו, למרות שהאשה התובעת את הגירושין מתנגדת לתנאי זה, ובניגוד לשיטת הרשב"ש שכתב להדיא להיפך מכח סברא פשוטה, כאמור לעיל, לא היה בעל חזה התנופה קובע שזו הלכה היוצאת מסברא. לאחר שראינו שרבו החולקים הרי שאין זו סברא פשוטה שאין צורך להביא לה מקור בש"ס.

וכך יתבאר דברי המשנה למלך פ"ח מגירושין הי"א, שבתחילה הביא מדברי חזה התנופה, שכאמור ניסוח דבריו מורה שזו הוראה המופנית לבית הדין המסדר את הגט. ואח"כ הביא את תשובת הרשב"א המתייחסת להיעדר זכותו של הבעל המחויב בגט להציב תנאי.

וכן יתפרשו דברי הבית יוסף שהביא גם מדברי חזה התנופה וגם מתשובת הרשב"א.

בהתאם למבואר, אין יסוד לקבוע שמרן הבית יוסף בדבריו בשו"ע סי' קמג סעיף כא פסק להלכה את דינו של המהרשד"ם. השו"ע הזכיר את שני החלקים בהלכה זו והעתיק את דברי חזה התנופה כלשונם, כשהחלק הראשון הוא וודאי הלכה המופנית כהוראה לבית הדין המסדר את הגט, ובהמשך, גם חלקו השני של סעיף זה, הוא אותה הוראה לדיינים, לכן גם דברי השו"ע יתבאר כאמור.

מסקנה: בדברי הרא"ש, חזה התנופה והשו"ע ישנם שני חלקים, ברישא הורו לבית הדין שלא יסדרו גט בתנאי שקיים סיכון שהאשה לא תעמוד בו והגט יבוטל למפרע, למרות שהאשה מסכימה, ובסיפא הנידון הוא בבעל המחויב בגירושין או שפסקו לכופו בגט, שלא ניתן להימנע מסידור הגט, ובבעל כזה הורו לחייבו או לכופו לתת גט ללא תנאי כזה. אך מאחר שהנידון הוא כשהאשה אינה מביעה התנגדות לתנאי, הוראתם הנזכרת לא נאמרה בתנאי שנקל לקיימו, שבו אין סיכון לביטול הגירושין למפרע. ואין בכלל דבריהם הוראה המתייחסת לנסיבות שהאשה מביעה התנגדות לתנאי ועומדת על זכותה להתגרש ללא תנאי, ובזה נאמרה תשובת הרשב"ש הנזכרת, שאינו רשאי להתנות שום תנאי, והוא הדין כשאינו מתנה תנאי בגוף הגירושין, אלא מציב תנאי מוקדם להסכמתו לתת גט.

עיכוב הגירושין עד שיושלם הדיון בתביעה לחלוקת הרכוש

העולה מתשובת מהרש"ם ח"ה סי' ס' הנזכרת שהבעל המחויב בגירושין רשאי לעכב את מתן הגט עד שיקבל רכושו המוחזק אצל האשה, ונפסק שהיא מחויבת להשיבו לבעל. וככל שהיא מבקשת להחזיר אך אין הדבר עולה בידה להחזיר את הרכוש, אינו רשאי לעכב את הגירושין. וכמו כן אינה חייבת להוציא ממון רב על מנת לאפשר החזרת הרכוש.

בהתאם להלכה זו, לעיתים עולה השאלה הבאה: בנסיבות שהתביעה הרכושית של הבעל מתבררת, הן בבית הדין והן בבית המשפט, האם הבעל רשאי לבקש לעכב את הגירושין עד שייווכח מהי הפסיקה שתינתן בסופו של ההליך ויקבל את המגיע לו עפ"י פסק הדין.

בהתייחס לדרישה כזו של בעל המחויב בגירושין, יש לפסוק שהטענה לעיכוב הגירושין עקב תביעת רכוש הנידונה בבית המשפט, אינה מצדיקה את עיכוב הגירושין, וזאת מאחר ותביעה זו יכולה להידון הן לפני הגירושין והן לאחר הגירושין, ואין כל הצדקה שהגט ייהפך ל"קלף מיקוח" במאבק המשפטי ביניהם.

יצוין לתשובת התשב"ץ ח"א סי' א' שהביא הבית יוסף אה"ע סי' קלד, שכתב:

"ויש אונס אחר אף על פי שהוא אונס דאחריני אינו אונס בגופו, כגון שגזלה אשתו ממנו ואינה רוצה להחזיר עד שיגרשנה, ואינו יכול לכופה בדין להחזירו אליו, או מפחידתו להפסידו ממון, והרי זאת האשה כופה את בעלה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לגרשה כפיית ממון. זה הענין אני מסתפק בו אם הוא כפייה והוי גט מעושה אם לא."

הרי שספקו של התשוב"ץ מתייחס לנסיבות בהן הדבר ברור שהאשה גזלה ממון מהבעל ואינה רוצה להחזירו עד שיתן גט, ובנוסף הבעל "אינו יכול לכופה בדין להחזירו אליו". לא כן כשבעת הזו בידי הבעל הכלים המשפטיים היעילים לכופ את אשתו לקבל את חלקו ברכוש המשותף, ובכל עת פתוחה בפניו הדרך לקבל את הסעד הנחויץ מהערכאה המוסמכת.

ועיין בפת"ש אה"ע סי' קסה סק"י בסופו במש"כ מתשובתו שב יעקב ושיבת ציון מהם עולה שהעיקוב יוכל להיחשב כמוצדק רק כשאין לו פתרון של דיון משפטי שבאמצעותו יוכל להוציא את המגיע לו, וע"ע בספר עטרת דבורה ח"ב סי' צ"א עמ' 654 שהרחבנו בנקודה זו.

עוד יצוין למש"כ בפתחי תשובה אה"ע סי' א' ס"ק יז בשם שו"ת מנחת עני (סי' נ), שמסתימת לשון הרמ"א ביחס להיתר נישואין לבעל, משמע:

"אף שאומרת שתקבל הגט אחר שנה או שנתיים כל שאינה רוצה לקבל הגט עכשיו, מתירין לו".

הרי שאפילו עיגון של שנה נחשב עיגון המצדיק להתיר בעטיו לבעל לשאת אשה אחרת. ונראה שהוא הדין לחיוב הגירושין, הן לבעל והן לאשה, המחויב בגירושין אינו רשאי לעכבו לפרק זמן נוסף, בטענה שלאחר פרק זמן זה יסכים לגירושין.

אמנם בדברי הבעל עלתה הטרוניה על כך שהאשה בגדה בבעלה תוכל לקבל את זכויות הממון שהסכם הממון מעניק לה. אך מההיבט העקרוני, אין מקום לעוות את דינו של בעל דין שנכשל בעבירה, גם עבירה חמורה. ויצוין למכילתא דרבי ישמעאל משפטים (פרשה כ'): :

"לא תטה משפט אביונך בריבו [...] רשע וכשר עומדין לפניך בדין, שלא תאמר הואיל ורשע הוא, אטה עליו את הדין, לכך נאמר לא תטה משפט אביונך בריבו, אביון הוא במצות".

דברי המכילתא הובאו בספר המצוות לרמב"ם (לא תעשה) רע"ח ובספר החינוך מצוה פ"א שהוסיף שבית הדין היושב על מדין בין אדם לחבירו יפסוק כהלכה, ומנוע מהענשה של אחד מבעלי הדין, מאחר שהדבר כבר מוטל על הקב"ה.

ועיין בפסק דינו של בית הדין הגדול שהובא בקובץ שורת הדין כרך ח' עמ' עד, שהרחיב בהלכה זו.

בפסק הדין הנוכחי, בית הדין אינו קובע דבר ביחס לרכוש האשה לרבות במחלוקת הצדדים ביחס לסעיף 3.5 להסכם, ויצוין לסעיף 6 להסכם הממון של הצדדים, שבו נכתב:

"סמכות שיפוט

הסמכות הייחודית והבלעדית לשפוט ולהכריע בכל מקרה של מחלוקת ו/או סכסוך ביחס להסכם זה, לרבות פירושו, הפרתו ואכיפתו, וכן בכל ענין הנובע מחייהם המשותפים של הצדדים, תוקנה לבית המשפט לענייני משפחה, במקום מושבם האחרון של הצדדים".

וכן יצוין להחלטה מיום ח' כסלו תשפ"א (24/11/2020) והחלטת בית הדין הגדול מיום ד' אדר תשפ"א (16.2.21) הקובעות שעל יסוד הנאמר בסעיף 6 להסכם הממון, ומאחר שההליך המתייחס לטענות הצדדים ביחס להסכם הממון כבר מתנהל בבית המשפט, בית הדין מנוע מלדון בהסכם ולהכריע במחלוקת שבין הצדדים בנידון.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מאחר שהצדדים בהסכם הממון קבעו ששיקול הדעת ופסיקתו של בית המשפט בנידון חובת הבעל לאשה עפ"י סעיף 3.5 להסכם הממון, מקובלת עליהם, והצדדים כבר מנהלים את הדיון המשפטי בבית המשפט, מעמדם ההלכתי הנגזר מההסכם, הוא: כבעל דין שקיבל עליו את בית המשפט, כקבלת קרוב או פסול, קבלה המחייבת את שני הצדדים. על כן בהתאם להסכמתם בהסכם הממון, הכרעת בית המשפט ביחס לזכויות הממון הנגזרות מסעיף 3.5 היא ההכרעה המחייבת.

התשב"ץ בתשובה בחלק ג' סי' סח, כתב:

"וכל טענות אלו לזכות בני שמעון היה מן הדין לקיימם אלו באו מתחלה לדון בדיני ישראל, אבל כיון שהלכו תחלה לדון לפני האומות, ובדיני האומות יצאו חייבים, הרי הם כאלו קבלו עליהם לדון באותו דין ומחלו זכותם".

ובשו"ת רשב"ש סי' שלא כתב:

"שני אנשים עברים ניצים שנתרצו לדון בערכאותיהם בקנין. או אחר שנגמר הדין, ולא חזרו בו אחד מהם קודם גמר דין, דיניהם דין. אבל אם יש קנין, אם חזר בו אחד מהם קודם גמ"ד אין חייב לו כלום. [צריך לתקן דבריו וצ"ל אבל אם אין קנין, כ"כ ברכ"י סי' כ"ו]".

ובספר ברכי יוסף חו"מ סי' כו הביא מדברי הרמ"ך בחידושו בסוף מסכת גיטין:

"עובר בעשה אם מביא דינו לפני דייני העכו"ם, והו"ל מתנה לעקור דבר של תורה. מיהו אינו גזלן, דכיון דתנאי ממון הוא שניתן למחילה, תנאי קיים, ואע"פ שנטל ממון שלא כדין ישראל, אלא כדין העכו"ם, מה שנטל נטל ואינו חייב להחזיר".

(יצוין, הדיון שדן הברכי יוסף בדברי הרמ"ך שמה זהו קנין בטעות, מקומו במי שמקפיד על שמירת מצוות קלה כחמורה והתחייב לדיון בערכאות עקב טעות שטעה בהלכה הפסוקה בחו"מ סי' כו, ואילו ידע את ההלכה לא הייתה מתחייב, אך אין מקום לדיון זה, במי שאינו בכלל זה.)

ועיין מהרש"ם בתשובה חלק א' סי' פט שנקט להלכה כתשב"ץ, ולפי דרכם של התשב"ץ והרשב"ש, קבלת קנין לדון בערכאות הינה בת תוקף ביחס לתוצאה השיפוטית המתקבלת. וה"ה הסכם בר תוקף, כמו בנ"ד, שמעמדו כקנין.

וע"ע בסמ"ע סי' כב ס"ק טו וסי' כו ס"ק יא ובט"ז סי' כו, אך הדיון בדבריהם אודות התוקף של ההתחייבות לדון בערכאות, אך לאחר שכבר דנו עפ"י ההסכם ביניהם, כאמור, התוצאה השיפוטית מחייבת. וכן בשו"ע בסי' כב סעיף ב' כתב: "אם קבל עליו עובר כוכבים לדיין, אפילו קנו מיניה, אין הקנין כלום, ואסור לידון לפניו". והוסיף הרמ"א: "אבל אם כבר דן לפניו, לא יכול לחזור בו", והיינו כמפורש ברמ"ך בתשב"ץ וברשב"ש.

ובמהרש"ם בתשובתו הנזכרת כתב:

"אף דהש"ך חולק ופסק דבקבלו קנין לדון בדא"ה סתם גם דיעבד ל"מ, אבל בתשובת תשב"ץ ח"ג סוף סי' ס"ח כתב, וז"ל: וכל טענות אלו לזכות בני שמעון, הי' מן הדין לקיימם אלו באו מתחלה בדיני ישראל, אבל כיון שהלכו תחלה לדון בדא"ה ויצאו חייבים, ה"ז כאלו קבלו עליהם לדון באותו דין, ומחלו זכותם, והרי מה שדנו בדא"ה קיים, עכ"ל. ובתומים סי' כ"ו לא ידע מזה".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וע"ע בישועות ישראל סי' כב סק"ז שהבהיר את החלוקה בין תוקף ההתחייבות לדיון שאינו עפ"י ההלכה, ובין תוקף התוצאה השיפוטית המתקבלת. עכ"פ בנידון דנן, שעפ"י ההסכם כבר מתנהל הדיון בבית המשפט, התוצאה שתתקבל מחייבת את שני הצדדים גם עפ"י ההלכה. וככל שבבית המשפט תתקבל עמדת האשה ביחס להסכם הממון, לא תעמוד לבעל הזכות לטעון שהאשה זכתה בממון שאינו ראוי להתקבל אצלה עפ"י ההלכה, גם אילו בדיון בבית הדין היו פוסקים אחרת מפסיקת ביהמ"ש וכמ"ש הרמ"ך, הנזכר לעיל: "דכיון דתנאי ממון הוא שניתן למחילה, תנאי קיים, ואע"פ שנטל ממון שלא כדין ישראל, אלא כדין העכו"ם, מה שנטל נטל ואינו חייב להחזיר".

סיכום:

א. בעל המחויב בגירושין אינו רשאי להציב תנאי מוקדם להסכמתו לתת גט שהאשה תוותר על כתובתה או על רכושה וזכויות ממון שלה, שעל פי דין אינו זכאי להם.

ב. ביחס לתנאי אחר שנקל לקיימו, אמנם לדעת מהרשד"ם, רשאי להציב תנאי זה, אך רבו החולקים עליו שהורו שאינו רשאי להציב שום תנאי. בדברינו אלו הבאנו מתשובת רבינו בצלאל אשכנזי ומתשובת דברי יוסף, שלא הובאו בדברי הדיינים שעסקו בסוגיא, וכתבו בפשיטות שאינו רשאי להציב שום תנאי.

ג. תשובת הרא"ש וחזה התנופה ופסק השו"ע מתפרשים כהוראה לדיינים שלא לסדר גט בתנאי שיש סיכון שלא תקיימו, גם כשהאשה מסכימה לתנאי, אבל כשהבעל חויב בגירושין, אינו רשאי להתנות כל תנאי בגירושין או להציב כל תנאי מוקדם להסכמתו להתגרש. וכן לאחר שהביא הבית יוסף את תשובת הרשב"א בלא לציין שאינה מתיישבת עם תשובת חזה התנופה, משמע שלא דייק בתשובת חזה התנופה כפי שהמהרשד"ם דייק בדבריו.

ד. בעל המחויב בגירושין רשאי לעכב את מתן הגט עד שיקבל רכושו המוחזק אצל האשה בנסיבות שנפסק שהיא מחויבת להשיבו לבעל. ואם היא מבקשת להחזיר, אך אין הדבר עולה בידה להחזיר את הרכוש, אינו רשאי לעכב את הגירושין. וכמו כן אינה חייבת להוציא ממון רב על מנת כדי להביא להחזרת הרכוש. וכן אין מקום לטענה לעיכוב הגירושין לפרק זמן ממושך עד שיושלם ההליך המשפטי לבירור זכויות הממון להם הוא זכאי, מאחר וההליך מצוי בידי הערכאה השיפוטית המוסמכת לדון ולפסוק.

בנידון דנן, הצדדים בהסכם הממון קיבלו על עצמם את סמכות בית המשפט ופסקתו ביחס לחובת התשלום שהבעל נדרש לשלם עם הגירושין, והליך זה טרם הושלם. כיוון שכן אין מקום שבית הדין יברר את שאלת חובת התשלום הנזכרת כששני הצדדים קיבלו עליהם את סמכות ופסיקת ביהמ"ש.

מסקנה:

בהתאם לכל האמור בנידון דנן יש לפסוק שהבעל מחויב בגירושין לאחר שאשתו נאסרה עליו, ואינו רשאי להציב תנאי להסכמתו לתת גט.

הרב אוריאל לביא, אב"ד

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הנני מסכים עם מסקנת אב"ד שבמקום שנפסק חיוב או כפייה על הגט הבעל אינו יכול להתנות שהאשה תותר לו על כספים המגיעים לה כדין. ובדבריי להלן אבאר את אשר נלע"ד בדברי המהרשד"ם והנוגע לנו למעשה.

האב"ד האריך להוכיח כי חומרא זו שבקשו ללמוד מתשובת מהרשד"ם אינה מוסכמת, והוכיח זאת מתשובות הגאונים, אולם נלע"ד כי אין ללמוד מדברי הגאונים בעניין זה של כפיה על הגט, הואיל והגאונים סוברים שכופין על הגט מדינא דמתיבתא וזאת מצד התקנה יותר מדין התלמוד, וי"א שהתקנה מדין "אפקיענהו רבנן לקידושין מיניה" ואפשר שבגלל זה הם החמירו שלא יוכל הבעל להתנות על הגט. גם בדברי הרשב"א יש עדיין לדון אם ניתן להוכיח לענייננו שהוא סובר דלא כהמהרשד"ם.

אולם אין ספק שמפורש ברשב"ש (שפ"ג, א) באופן חד משמעי דלא כהמהרשד"ם, שבמקום כפיה על הגט או במקום חיוב גט, כגון במקרים המוזכרים בפרק המדיר, הבעל אינו יכול להתנות דבר על הגט, וז"ל: "במקום שהדין נותן לגרש, למה יתנה עליה? יקוב הדין את ההר". והסכים עמו יוצא חלציו בשו"ת התשב"ץ ח"ד חוט המשולש סי' ו'.

וכן אין להוכיח מזה שהשו"ע הביא את דברי חזוה התנופה שהיו מקור לדברי המהרשד"ם, שמשכים עם המהרשד"ם, וז"ל בסימן קמ"ג סעיף כא:

"אמר לה: על מנת שלא תלכי לבית אביך עד זמן פלוני, אף על פי שהגט כשר והתנאי קיים, אין לשום אדם להשתדל בגט שינתן בתנאי זה, כי אי אפשר לעמוד על נפשה מלכת לבית אביה, ונמצא גט בטל ובניה ממזרים. ואם המגרש הוא מאותם שכופין להוציא, ולא רצה לגרש אלא בתנאי זה, כופין אותו לגרש בלא תנאי זה."

מפני שבאמת אין ראייה מוכחת מדברי חזוה התנופה לחידוש של המהרשד"ם, ודבריו מתפרשים בפשטות כהוראה לביה"ד שלא לאפשר תנאי על הגט אפילו בהסכמה כאשר קשה לקיימו מחשש שהאשה לא תקיים את התנאי והגט יהיה בטל ובניה ממזרים. אבל בתנאי שנקל לקיימו החשש הזה אינו קיים, ואין מניעה שביה"ד יאשר תנאי כזה. וצ"ע ויישוב כיצד הוכיח המהרשד"ם מכאן שהבעל יכול להתנות במקום חיוב בגט בלא הסכמת האשה.

אולם למרות המקורות שהוזכרו שהבעל אינו יכול להתנות על הגט, עדין מצאנו בכמה פד"רים שהזכירו את המהרשד"ם כדעה שיש לחשוש לה בגלל חומרא דאשת איש וחשש גט מעושה, ולכן עלינו לנסות להבין את דברי המהרשד"ם הקדושים, מה כוונתו? וכיצד הגיע למסקנה מרחיקת לכת כ"כ? ובמיוחד שהמהרשד"ם אומר שהסיק כן מסברת לבו, ורק אחר כך הוסיף ששמח למצוא סימוכין לחידושו מספר חזוה התנופה.

וז"ל המהרשד"ם בסוף תשובתו:

"אם ירצה לגרש אלא שרוצה להטיל אי זה תנאי בגט בזה ודאי לא אמרו שכופין לגרש בלא תנאי [...] אלא ודאי דוקא תנאי זה שכמעט נמנע להתקיים הוא דקאמר שכופין לגרש בלא זה הא תנאי אחר שנקל לקיים אין ספק שהכופה לגרש בלא תנאי מרבה ממזרים [...]"

והנה המהרשד"ם מחלק בין תנאי שקשה לקיים לתנאי שקל לקיים, אמנם קשה לאמוד מהו תנאי קשה ומהו תנאי קל. ובשו"ת עין יצחק (ח"ב אבן העזר סי' מ) דן בתנאי שמציב הבעל שהאשה תעבור לעיר אחרת, ואומר שזה בוודאי תנאי קשה לה לקיים, וגם לפי המהרשד"ם הבעל אינו יכול להתנות על כך.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אולם אם נקבל את דברי המהרשד"ם כפשוטם, ממה שדייק מספר חזה התנופה, היה מקום לומר שרק תנאי שכמעט בלתי אפשרי לאשה לקיים כמו התנאי המובא שם, אותו לא יכול הבעל להתנות אבל תנאי פחות מזה, שאין חשש שתעבור עליו, אפשר לבעל להתנות. ולפי זה לא מצינו ידינו ורגלינו לחייב בגט או לכפות עליו כאשר הבעל יתנה תנאים כרצונו, ואי אפשר לקבל זאת.

וגם אם הבעל מתנה תנאי שקל לאשה לקיים, באיזה זכות יכול הבעל להתנות שלא ייתן גט אלא אם תתחייב לעשות או לא לעשות מעשים שאינה מחויבת בהם, או שתתן לו ממוץ שאינה מחויבת לתת לו (כפי שהבינו המשנה הלכות ועוד פוסקים), הרי בכך שהבעל מחייב אותה בדבר שאינה מחויבת לו, הוא גוזל את כספה או גוזל את חירותה, וזכותה להתנגד לכך. ומה לי דבר קל ומה לי דבר קשה, ואם הבעל מחויב לתת את הגט וכופין אותו לגרש בגלל מומין שיש בו, שהבעל מחויב לגרש בגלל שהוא פוגע בה כפי הדוגמאות של פרק המדיר, מהיכי תיתי שתהיה לו זכות לדרוש ממנה דרישות שאינה חייבת בהם, ואם הוא מסרב לתת את הגט ללא כל תנאי הרי הוא סרבן גט, וכיצד עולה על הדעת להקשיב לו, ומדוע צריך עדיין לרצותו שייתן גט בהסכמה? הדברים הללו הם ממש מרפסין איגרא אתמהה!

היה מי שרצה לומר (משנה הלכות) שלפי מהרשד"ם בעל שחויב בגט יכול להתנות שלא לשלם כתובה ואז ייתן את הגט. ולכאורה זה סותר את כל הידוע לנו בגמ' ובשו"ע, שמי שחייב בגט "יוציא ויתן כתובה", ואם נאמר כדבריו לעולם לא תוכל להוציא ממנו כתובה, ויתנה את מתן הגט בויתור על הכתובה.

והנה מו"ר הגאון ר' זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל הוכיח מתוספות בכתובות ע"ז ע"א ד"ה סבורה הייתי שאינו יכול להתנות שתותר על הכתובה, וז"ל תוס':

"קצת תימה דאם כן כל אשה תערים ותשאנו (למוכה שחין) כדי שיתן לה כתובה שתאמר איני יכולה לקבל ויגרשנה ושמא במקום שיש חשש ערמה אין לה כתובה."

מתוך שאלתו של התוס' הוכיח שכופין את הבעל לגרש ולשלם כתובה, ואינו יכול להתנות על הגט בתנאי שתמחול לו על הכתובה.

לכאורה קשה לי למה היה צריך להוכיח מהתוס' הנ"ל, אפשר להוכיח זאת מכל פרק המדיר במקום שנפסק שכופין לגרש וייתן כתובה, ולפי הרמב"ם הדין כן בכל "יוציא וייתן כתובה" שכופין לגרש, ולא יעלה על הדעת שהבעל יוכל להתנות את הגט במחילת הכתובה, כי אז בטל כל האמור במשניות שם.

ואפשר שמו"ר הגרז"נ הביא ראיה מתוס' הנ"ל, מפני שבמקרה ההוא האישה חשודה שהערימה על הבעל ואז יש סברה חזקה שיוכל להתנות ולדרוש את הוויתור על הכתובה, ואעפ"כ רואים מהתוס' שאינו יכול להתנות את הגט במחילת הכתובה (אלא עיי"ש בתוספות שתירצו שבמקום הערמה בטלה אין תוקף להתחייבות הכתובה).

עוד יש להקשות, לכאורה נראה שהמהרשד"ם חשש מאד מכפיה על הגט, כדי שלא להיכשל בחשש גט מעושה, מפני חומרת אסור אשת איש, אבל אם כן לא מובן מדוע המהרשד"ם בתשובתו מסיים שאם מוכן לתת גט בתנאי שמציב לה, אין לעשות לו אפילו הרחקות דר"ת, ולכאורה הרחקות דר"ת אין בהן כפייה על הגט, ור"ת התיר זאת אפילו במקום שאין כופין על הגט, ובתשובת ר"ת מובא שגם במאיס עליי, במקרים שיראה לעיני דיינים, אפשר להטיל עליו בחרם הרחקות אלו, כיון שאין בהן כפייה ישירה עליו. וא"כ מדוע חושש המהרשד"ם לעשות הרחקות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דר"ת לבעל שנפסק עליו חיוב בגט או אפילו כפייה על הגט, אם הבעל מתנה על הגט שלא יתן עד מילוי דרישותיו, והיא פליאה עצומה ?!

עוד קשה להבין מה שהוסיף המהרשד"ם ללמוד ממאס עלי על חידושו, וז"ל: "שהכופה לגרש בלא תנאי מרבה ממזרים, לדין דקיי"ל דאין כופין אפילו במאס עלי".

לא מובן מה למד ממה שאין כופין אפילו במאס עלי לענין הזכות להתנות את מתן הגט בתנאים שאינה חייבת בהם ?

וכדי ליישב דבריו הקדושים שלא יהיו משוללי היגיון הלכתי, נראה לענ"ד שתשובתו מתייחסת רק למקרה שבא לפניו, שרק בו או בדומה לו יש מקום לקבל את דרישת הבעל להתנות על הגט. ושם עוסק המהרשד"ם ביבם שחושד ביבמתו שכוונתה להינשא לאחר החליצה לבעל דודתו, והיא מתכוונת לפרק את נישואיהם ולהינשא לו לאחר מכן, מעשה שיש בו עוולה גדולה ופריצות מאין כמוה, והמהרשד"ם בדק ומצא שאכן מדובר באמת בחשש שהיבמה מתכוונת לעשות מעשה נבלה בישראל, והוא חיפש דרך הלכתית להגן על דודתו מפני הרס ביתה, וכל פסק דינו בא כדי להציל את המשפחה שהיא רוצה להרוס. ועל זה מחדש המהרשד"ם חידוש בענין כפיה על הגט, ואומר שכדי לכפות על הגט לא די שיש חיוב בגט אלא צריך פסיקה נוספת של כפייה (כפי שפסק ר"ח ש"יוציא ויתן כתובה" אין כופין לגרש, למרות שחייב לגרש ושירי למיקרי עבריינא, אלא אם כן נאמר בפירוש שכופין על הגט), והוסיף לחדש שגם אם מצד היחסים בין האיש והאשה מדינא יש לפסוק כפיה על הגט, אם ביה"ד סבור שהגט יגרום עוולה בדרך עקיפה, אנו לא פוסקים כפייה, וזכותו של הבעל להבטיח שלא תיגרם עוולה בתנאי שמתנה על הגט, כפי המקרה שהיה לפני המהרשד"ם.

ולפי זה מובן מדוע אומר מהרשד"ם שבמקרה כזה לא נפעיל כנגדו אפילו הרחקות דרבנו תם, מפני שהרחקות אלו נעשות לבעל שנפסק עליו חיוב גט ומותר לקרותו עבריינא, או לבעל שאשתו אומרת "מאס עלי" וביה"ד סבור שהוא עושה מעשה לא מוסרי בכך שאינו נותן את הגט, אבל אם ביה"ד רואה שהבעל מבקש תנאי מוצדק שמונע עוולה, ממילא אין בסירובו עבריינות או מעשה לא מוסרי, ולכן לא נרחיק אותו מעלינו.

ולפי זה נראה להסביר את הנימוק שנותן המהרשד"ם לחידושו ממאי דלא קיי"ל כהרמב"ם שכופין במאס עלי אלא כר"ת "שאין כופין (לגרש) אפילו במאס עלי", ולכאורה מה הקשר לחידושו ?

אלא שמר"ת עולה שאין לחייב בגט ללא פס"ד מפורש של כפיה על הגט. ונסביר דברינו :

לכאורה סברתו של הרמב"ם שכופין במאס עלי היא כל כך חזקה וברורה שקשה לחלוק עליה, כמו שמסביר בהלכות אישות פרק יד: "אם אמרה מאסתיה ואיני יכולה להבעל לו מדעתי כופין אותו להוציא לשעתו לפי שאינה כשבויה שתבעל לשנוי לה", ואיך אפשר לחלוק על סברא כ"כ ברורה ? אלא ר"ת חושש שאם נכפה לגרש במאס עלי יהיה מזה הרס המשפחה בישראל, ויגרום לפריצות ולקלקול הדור וחושש ל"ענייה נתנה באחר", וכך משמע מלשון הרא"ש בתשובה כלל מג סימן ו, וז"ל:

"וששאלת אשה שיש לה בעל שנים הרבה ויש לה בנים ממנו ואמרה מאס עלי אם כופין אותו לגרש.

תשובה אף על פי שרבינו משה ז"ל כתב דכי אמרה מאס עלי שכופין אותו להוציא ר"ת ור"י ז"ל חולקין עליו, וכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא למה נכניס ראשנו בין הרים גדולים ולעשות גט מעושה שלא כדין ולהתיר אשת איש,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועוד כי בעונותינו בנות ישראל הן פרוצות בזמן הזה ואיכא למיחש שמא נתנה עיניה באחר וכל המעשה בטענה זו מרבה ממזרים בישראל, ועל להבא אני כותב אבל לשעבר אם סמכו על רבינו משה מה שעשו עשוי. ושלום אשר בן הרב רבי יחיאל זצ"ל".

ונראה שהרא"ש מקבל את סברת הרמב"ם שמעיקר הדין היה ראוי לכפות על הגט, אולם כיון שהדבר יכול לגרום לפריצות, ביה"ד נמנע מלחייב או לכפות על הגט. (ויש עוד להעיר שלמרות מה שפסק הרא"ש לא לנהוג כהרמב"ם הרי שבדיעבד מה שעשה עשוי והגט כשר, וזה מלמד שבאופן עקרוני מסכים עם הרמב"ם.) ומכאן יש ללמוד שגם אם יש סיבה חיצונית מצד תקנת הצבור שלא לחייב ולכפות על הגט, ביה"ד נמנע מלחייב ולכפות על הגט. והמהרשד"ם שאב מהלכה זו חיזוק לחידושו שאם יש חשש שהגט יגרום לעוולה, ביה"ד נמנע מלפסוק חיוב או כפיה, וממילא הבעל רשאי להתנות את הגט שלא יביא לידי עוולה זו.

לסיכום, נלע"ד שהמהרשד"ם דיבר על תנאי שבא למנוע עוולה ומעשה של נבלה, שאז ביה"ד אינו כופה על הגט, וגם זה בתנאי שהתנאי הוא כזה שהאשה תוכל לקיימו, שאם לא כן אנו נופלים בחשש חמור יותר שתעבור על התנאי והגט יתבטל, כפי שנאמר בחזה התנופה.

אבל במקום שהבעל רוצה מהסיבות שלו לסחוט את אשתו בין בממון ובין בהגבלות שלוקחים את חירותה, הוא אינו רשאי לכך, גם אם הם דברים שנראים כקלים לקיום, ואינו יכול להתנות על כך. ובמקום שכופין לגרש אנו נכפה אותו לגרש, ואין צורך לומר שנטיל עליו הרחקות דר"ת כדי להביאו למתן הגט.

ולכן במקרה זה הבעל אינו יכול להתנות על הגט ולדרוש מהאשה לוותר לו על חיוב כספי אם יתחייב בו.

הרב דוד דוב לבנון, דיין

אני מסכים עם המסקנות של חבריי הדיינים.

מרדכי מזרחי בר אור, דיין

בהתאם לאמור אנו פוסקים:

- א. תביעת הגירושין מתקבלת, והבעל מחויב בגירושין לאחר שאשתו נאסרה עליו, ואינו רשאי להציב תנאי להסכמתו לתת גט.
- ב. בית הדין קובע לצדדים מועד לסידור הגט שיתקיים ביום י"א תמוז תשפ"א (21.6.2021) בשעה 9:00. יתלווה לאשה אדם נוסף המכירה היטב לעדות על השמות.
- ג. ירשם במעב"ד שהאשה אסורה לחזור לבעלה וכן אסורה להינשא לאותו גבר פלוני, עד לבירור שיתקיים כשהנטען יוזמן לדיון, לאחר שנתבקש מצד האשה להשלים את הדיון.
- ד. ניתן לפרסם את פסק הדין באמצעות הנהלת בתי הדין לאחר השמטת כל הפרטים המזהים.

ניתן ביום ג' בתמוז התשפ"א (13/06/2021).

הרב מרדכי מזרחי בר אור

הרב דוד דב לבנון

הרב אוריאל לביא – אב"ד

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מסמך זה עלול להכיל שינויי עריכה והגהה